

CÂNDIREA

ANUL II

No. 15

EXEM-
PLARUL
LEI 7.—

GÂNDIREA

EXEM-
PLARUL
LEI 7.—

REDACTOR: CEZAR PETRESCU
APARE LA 5 ȘI 20 ALE FIECĂREI LUNI
CORESPONDENȚA REDACȚIEI PE ADRESA:
CĂSUȚA POSTALĂ 170, BUCUREȘTI

PENTRU RECENZII ȘI ANUNȚAREA APARIȚIEI, DOMNII AUTORI ȘI CASELE DE EDITURĂ SUNT RUGATE A TRIMITE CÂTE DOUĂ EXEMPLARE. — MANUSCRISELE NEPUBLICATE SE ARD. CĂRȚILE ȘI MANUSCRISELE RUGĂM A FI ADRESATE REVISTEI ȘI NU PERSONAL.

20 MARTIE 1923

CUPRINSUL

IMPRIMĂVĂRARE de Cezar Petrescu	201
SCHIȚĂ DE IARNĂ de Demostene Botez lui Ion Pălat	203
DIN CER A VENIT UN CÂNTEC DE LEBĂDĂ de Lucian Blaga	204
NEVINOVATA NEBUNIE A MADLENEI de Teodor Scorțescu	205
DRUMUL DE SÂNGE de Adrian Maniu	214

CRONICI:

IDEI, OAMENI & FAPTE:

ERNEST RENAN	215
UN NOU MISTICISM; AL NIR- RULUI	216

CRONICI LITERARE:

INSEMNĂRI PENTRU POVEȘTI de Adrian Maniu CU PRILE- JUL UNEI NOUI EDIȚII DIN «BASMELE ROMÂNILOR» DE ISPIRESCU	217
DINAMOPOEZIA de G. M. Ivanco AL DOILEA ARTICOL	218
DRAMA ȘI TEATRUL: «PĂMÂNTUL MORȚII» (TERRES INHUMANES), DE FR. DE CU- REL, de Ioan M. Sadoveanu	221
CRONICA ARTISTICĂ: G. PETRAȘCU de Nichifor Crainic	222
CRONICA MĂRUNȚĂ	222

DESEMENE ȘI REPRODUCERI DIN EXPOZIȚIA G. PETRAȘCU

ABONAMENTE: 1 AN, 120 LEI; 6 LUNI, 60 LEI. EDIȚIE DE LUX, 250 LEI. PENTRU INSTITUȚIUNI ȘI AUTORITĂȚI, 250 LEI ANUAL. ÎN STRĂINĂTATE: 250 LEI ANUAL. — INSERTII ȘI RECLAME SE FAC LA ADMINISTRAȚIA REVISTEI ȘI LA TOATE AGENȚIILE DE PUBLICITATE

ADMINISTRAȚIA: BUCUREȘTI, STR. POVERNEI, 28

EXEM-
PLARUL
LEI 7.—

GÂNDIREA

EXEM-
PLARUL
LEI 7.—

GÂNDIREA

I M P R I M Ă V Ă R A R E

D E

C E Z A R P E T R E S C U

DUPĂ o săptămână de ploi muced, presimțirea primăverii a coborât deodată, aseară, neașteptat, din albastrul înalt al cerului, desvelit de nori în asfințit. Nu era încă nimic primăvăritic decât lumina îmblânzită, care va trezi mâine găzele. Nici nămeții n'au sfârșit de topit crestele înegrite de sgură. Nici mugurii castanilor n'au plesnit verdele fraged sub solzii cleioși. Și totuș ceva nelămurit și încântător s'a furișat nesimțit, printre trecătorii cu mersul încetinit fără voie. A fost ca desmierdarea unei prietenoase mâini nevăzute. A fost ca ademenirea unei melodii foarte de departe.

Dar mâine adevărata primăvară va isbucni albă în florile de cais, va înțepa cu acele verzi ale grânelor încolțite, bulgării de arătură. Va aduce înfrigurare și forfotă de hărnicie, acolo unde sămănătorii cu gest de cădelnițare, împrăștie grăunțe în brazda îngrășată pentru belșug.

Niciodată mai trist, ca în zilele acestui început de an nou după calendarul păgân al lucrătorilor de ogoare, niciodată mai trist nu apasă zădărnicia nevredniciei osândită să nu cunoască seceriș.

Am văzut trei scriitori opriți în pragul cafenelei. N'au prins de veste că se pregătea primăvara. Aveau de judecat un confrate. Pe urmă, unul a plecat grăbit pe lângă ziduri, cu gulerul pardesiului ridicat. Cei rămași s'au întors înlăuntru, să foarfece cu deamănuntul pe cel care se ducea. S'au așezat la masa «lor». Coatele familiarizate cu lustrul mesei și-au găsit bucuroase reazămul din fiecare zi. Și așa mâine, și așa mai departe. Se fugăresc anotimpurile, trag anii creștături subțiri în jurul ochilor, împutinează abundența capilară și scot la lumină chelii lucioase; se adaugă arar un volum, cu neapărata duelare a recenziilor, se iscă dușmăniri și se sărbătoresc împăcări de o clipă. Se înfiripă și se risipesc prietenii, cenecluri, reviste cu existența vremelnică... Dincolo, în afară de geamul aburit al cafenelei vieața freamătă, veșnică și misterioasă; taină pe care scriitorul nu o mai știe vedea decât atât cât poate hrăni substanța unui stih, a unei povești născocite, a unui act ce nu se va juca niciodată. Nu pare oare izolarea scriitorului pământean îngrijitor de asemuitoare cu aceea a femeilor închise în casele cu perdelele trase? Acelaș fel de a deforma bolnav spectacolul de afară, aceleași mândrii, gelozii și încăerări; aceeaș desăvârșită rupere de preocupările firești, de întrebările și de însăș senzual ascuns și chinuitor al vieții. Câteva dresuri și mirodenii stilistice, vizita săptămânală a medicului-critic, și un colț de perdea trasă, în așteptarea clientului-cetitor.

Dar primăvara nu se pregătește numai afară, în seva ce colcăe sub scoarța copacilor, în florile de ghiocel înălțate de sub zăpadă cu un bob de pământ în frunte. Un început nou de vieață, o nerăbdare tinerească, o curiozitate de neam neobosit își fac loc pretutindeni. Am văzut de câteva ori pe săptămână săli de conferințe prea puțin încăpătoare pentru atâția ascultători. Sălile de concert cunosc însăfârșit îmbulzeala la uși. Teatrul Național, și acele ce nu joacă numai vodeviluri, gem de mulțime. Cărțile multor scriitori, cu toate tânguiriile editorilor, sunt căutate peste prevederi. Din târguri de provincii, oameni cari au altă îndelnicire decât literatura, fac rugări să coboare câteodată, la o șezătoare întocmită acolo, câțiva poeți și povestitori cari să-și cetească singuri slova. Pe urmă, numărul copiilor cetitori a întrecut orice închipuire. Expozițiile de pictură nu mai sunt pustii. O lume nouă se trezește, dezorientată încă, alergând de colo-colo, neștiind unde să găsească mulțumire, cău-

tându-și o îndrumare, așteptându-și nelămurit profetul. Nu e o închipuire. După valul de risipă, de dancieri și de baruri, venite să potolească nevroza exasperată de după războiu; se zămislesc începuturile unui suflet care-și caută izbăvire. S'ar părea că ne-am amintit însfârșit că destinul omenesc, nu e numai trecerea prin desfătărilor și plângerile vieții, ci mai este câteodată și încercarea de a desluși, esența divină și permanentă pentru care dela începutul vacului a fost însuflețită huma. Cât de stearpă atunci și de copilărească e grija de a lipi un adjectiv ingenios substantivului, de a minuna vecinul cu o născocire etimologică și de a smulge entuziasm confratelui dela cafea, cu o fumisterie cubistă!

Abis s'a căscat între public și scriitor. Dela frământarea aceea unde se pregătește sufletul cel nou, scriitorul lipsește, ținut în controverse estetice, pe care la fiecare decenie vânturile modelor le mătură pentru a aduce în loc alte uscături. Gândesc la îndatorirea purtătorului de condei, de a-și apleca urechea să asculte murmurarea norodului. N'ar fi numai izvor de literatură. Literatura s'ar întâmpla astfel să ajungă, ea, îndrumătoare de gânduri. N'ar crește floare suspendată pe terase, cu rădăcini aeriene, cu rădăcini în gol. Și-ar sorbi vieța din glia reavănă, unde mustește hrana aducătoare de robustă sănătate. Și din parazitarea și exotică cum se află acum, ar face trup cu trupul acestei nații ce-și caută drumul. Sunt — nu este așa? — gânduri naive. Dar s'a vorbit în ultima vreme de criză în literatură, de lipsă de statornicie, de cea neprecisă vlaguire a scrisului, împotmolit în nisipuri mișcătoare. S'au dat toate explicațiile, numai cea firească r.u.: înstrăinarea și ruperea scriitorului de mediul înconjurător. Două lumi puse față în față; a scriitorului și a bietului lector consumator, necunoscându-se, nepătrunse, înstrăinate, bănuitoare, ades disprețuindu-se reciproc. Și atâta nevoie având una de alta, pentru a-și desăvârși rostul...

E grea calea întoarcerii?

Ca și ogoarele primăverii, fertilizate de dospeala zăpezii topite și așteptând cădelnițarea semănătorului; tot astfel stă pregătit să-și primească sămânța din care va rodi gând nou, sufletul norodului. Ne vom apropia de el? Vom ști arunca bobul cel greu? Parabola semănătorului ar fi un îndemn cu tâlc, pentru acei care de mult au pierdut adevăratul senz al literaturii, fiindcă s'au îndepărtat și de acel al vieții.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

SCHITĂ DE IARNĂ

DE

DEMOSTENE BOTEZ

LUI ION PILLAT

BCU Cluj University Library Cluj

PE acolo, prin viea părintească,
Bătrâne garduri sure de nuele
Vor fi 'nceput acum să putrezească.
Hotarele copilăriei mele...

Prin frunzele de an și viță dulce
Și-acuma poate iepurii s'ascund,
Și vin spre sară vrăbii să se culce
In streșina căsuții vechi din fund.

Pe coasta înghețată, vânturi reci
Or fi adus troene de zăpadă
Pe care câni vor fi bătut poteci
Dealungul viei până în ogradă.

In viea aceia iernile pe rând
Am mers săpându-mi pașii în troian.
Și parcă merg și-acum așa, prin gând, —
Și-i parcă altă iarnă, și-i alt an...

Și-mi pare viea, când mi-aduc aminte,
Cu moșuroae 'n care sînt butuci
Pe iarnă îngropați ca în morminte,
Un cimitir uitat și fără cruci.

~

DIN CER A VENIT UN CÂNTEC DE LEBĂDĂ

DE

LUCIAN BLAGA

DIN cer a venit un cântec de lebădă.
Îl aud fecioarele ce umblă cu frumseți desculțe
printre muguri, — și pretutindeni îl aud eu și tu.

Călugării și-au închis rugăciunile în pivnițele pământului.
Toate-au încetat murind sub zăvor.

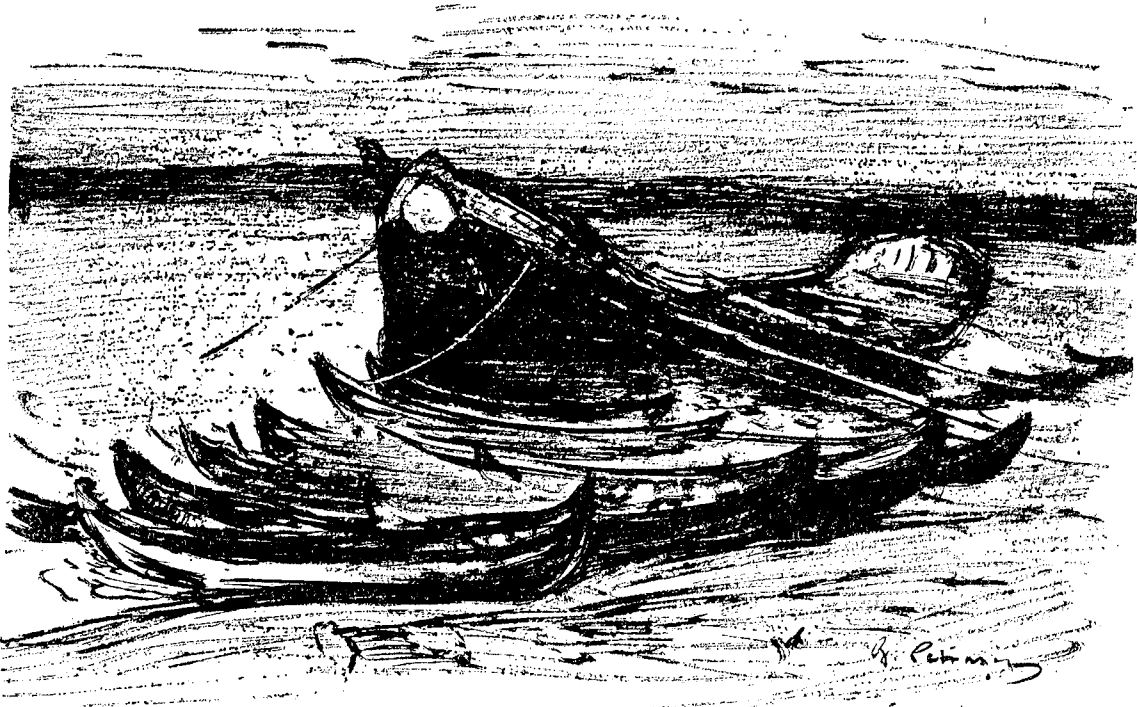
Sângerăm din mâini, din cuget și din ochi, —
nimeni nu mai crede.

Țărâna e plină de zumzetul tainelor,
dar prea e aproape de călcâie
și prea e departe de frunte.

Am privit, am umblat — și iată cânt:
Cui să mă 'nchin, la ce să mă 'nchin?

Cineva a 'nveninat fântânile omului.
Fără să știu mi-am muiat și eu
mâinile în apele lor. Și-acuma strig:
O, nu mai sunt vrednic
să trăiesc printre pomi și printre pietre.
Lucruri mici,
lucruri mari,
lucruri sălbatice — omorâți-mi inima!

NEVINOVATA NEBUNIE A MADLENEI

DE

TEODOR SCORȚESCU

I

ORA nouă seara; la Stătești.

Toată lumea trecea din sufragerie în salon.

— Vai Domnule!.. după Dumneavoastră, după Dumneavoastră! protestă Leon Borcea în fața ușii.

Stătescu, curtenitor dar energic, prinse tânărul de braț și-l sili să treacă pragul. Leon îngăima scuze, făcea plecăciuni, grații, doritor să arate buna lui creștere și respectul nemărginit față de amfitrion. La dreptul vorbind, domnul Stătescu îi inspira admirație amestecată cu teroare; nu era pentru el un Dumnezeu de care depindea toată viața lui pământeană?

Erau trei săptămâni de când Iordache Borcea — tatăl, mic arendaș din apropierea Hușilor, scrisese lui Emil Stătescu, rugându-l ca în amintirea prieteniei din liceu să se ocupe de viitorul feciorului său Leon, venit în Capitală. Leon avea douăzeci și trei de ani, o înfățișare neînsemnată și o singură ambiție: să-și facă o situație în bancă. Stătescu, directorul băncii Astra îl luase în serviciul lui personal, ca al doilea secretar; îl trata chiar cu oarecare bunătate și din când în când îl invita la masă.

Invitațiile acestea aveau în ochii lui Leon o extraordinară însemnătate; era convins că prin perfecția manierelor și prin spiritul răspunsurilor, va cuceri neapărat încrederea marelui financiar.

În seara asta, ca de obicei, avea o ținută rezervată, ascultând cu pioasă atenție discuția de afaceri dintre Emil Stătescu și bătrânul bancher Grosvald.

— Câte bucățele de zahăr? întrebă doamna Stătescu care servia cafeaua.

Lui Leon Borcea i se păru că doamna Stătescu îl privește sever și, îngrijorat își pipăi mașinal nodul cravatei, cu teamă ca nu cumva să se fi desfăcut.

Madlena Stătescu era o blondă coaptă, înaltă, sveltă, care-și lua aerul unei regine în exil de îndată ce auzia vorbindu-se despre finanțe în jurul ei; cu alte cuvinte avea în-

totdeauna aerul unei regine izgonite. Se îmbrăca bine, avea linia fină și se mișca întotdeauna încet, cu gesturi studiate, ca și cum ar fi veșnic urmărită de nenumăratele priviri ale unei mulțimi în extaz.

— Nu dragă Grosvald, te 'nșeli... zise Stătescu, ridicându-se. Am să-ți arăt contractu ăsta faimos; pe urmă să vorbești.

Și-l rugă pe bancher să treacă în birou.

Abia ieșiră din salon și doamna Stătescu se ridică cu un aer hotărât și grav, merse drept spre Leon Borcea și se opri în fața lui:

— Are să mai dureze mult asta? îl întreabă cu o mânie stăpănită.

Bietul Leon bălbâi:

— Poftim?

— Te 'ntreb dacă manevrele astea au să mai dureze mult?

— Nu 'nțeleg doamnă...

Leon Borcea o privi cu ochii mari, rotunzi, întrebându-se îngrijorat de ce poznă s'o fi făcut vinovat.

— Dumneata crezi că mai pot tolera atitudinea asta?... De sigur, n'ai îndrăznit încă nimic. Ești prea șiret ca să vorbești deschis... Dar mă urmărești mereu cu privirea... și privirea dumitale spune destul... sentimentele dumitale, sau mai bine zis; dorința dumitale.

Leon era înspăimântat și indignat. Niciodată, dar niciodată n'ar fi îndrăznit să dorească femeia patronului său.

— Vă jur, doamnă...

— Nu jura nimic. O femeie simte totdeauna când cineva o dorește. În clipa asta toți aveți niște priviri... oribile, murdare. Nu-i prima dată când mi se 'ntâmplă să fiu urmărită, continuă doamna Stătescu cu tonul plictisit și dureros al unei ființe care a fost toată viața ținta urmăririlor lacome ale bărbaților. Dar destul! Te previn că nu-mi place să simt privirea furișă și enervantă care tot umblă în jurul rochiei mele. Dorința asta mă jignește. Nu-s decăt o femeie și nu-mi place să trăesc alături de un vulcan...

Tânărul Borcea, prăpădit și ghemuit pe scaunul lui de unde nu îndrăznise să se miște, când mai auzi una ca asta, se topi așa de mic, că era departe de tot să se asemene cu Vezuviul. Dar cine putea să înlăture mirajul glorios în care doamna Stătescu își petrecea viața? Se vedea întotdeauna tronând peste hecatombe de inimi, splendidă, dureroasă și gata la sacrificii sublime.

— Imi vei spune, urmă ea, că nu ești responsabil de sentimentele dumitale, și că e greu să trăiești în intimitatea unei femei frumoase fără să te îndrăgostești de ea. În acest caz, urmă ea, aplecându-și ochii, te-aș ruga... te implor... să-ți învingi dragostea... Imi făgăduiești?

— Dar...

— Imi făgăduiești?

— Dar doamnă...

— Nu vrei? Faci rău... Și pe urmă, la ce-ți servește asta? Nu mi-aș înșela niciodată bărbatul, s'o știi asta; e un om admirabil și-l iubesc... înțelegi? îl *iu-besc!*

— Vă încredințez doamnă...

— Te încredințez eu, că dorința bărbaților mă desgustă. Dacă nu-mi faci plăcerea să renunți la planurile dumitale... am să fiu nevoită să-ți interzic intrarea în casă.

Doamna Stătescu tăcu, fiindcă Stătescu și bancherul Grosvald se întorceau în salon.

Leon Borcea stătea pitit pe scaun și abia mai îndrăznia să răsuflă. Și el și doamna Stătescu, aveau o înfățișare turburată, dar bărbatul nu luă seama. Totuș Madlena, care plutea în plină dramă, își puse în cap să «mascheze» situația; adică începu să suradă, să vorbească, se frământă, ridicându-se și iar așezându-se în prada unei surescitanții care se vedea cât de colo; însfârșit se agită până când izbuti să tragă atenția domnului Stătescu, care o întreabă, ce-a apucat-o.

— Pe mine?... nimic... răspunse îngălbenind. Din clipa aceea fu convinsă că bărbatul știe tot.

Nu întârzie să treacă pe lângă Leon ca să-i șoptească înfrigurată, că Stătescu era grozav de gelos; murmurând cuvinte întrerupte, ca «mizerabil» și «niciodată, niciodată», care se raportau de bună seamă la așa zisele proiecte ale celui de al doilea secretar. Leon Borcea, era sdrobotit, se simția sub lovitura unei catastrofe inexplicabile, injuste, și nu mai îndrăznia să mai miște nici un deget, de frică să nu deslănțue prăbușirea finală.

— Domnule Borcea! îl chemă directorul băncii.

— De acum s'a sfârșit! își spuse Leon abia mișcându-se de emoție, cu un nod în gât.

— Treci te rog în birou și telefonează la Steic & Comp. Spune că trec dimineața la zece, la bancă.

— Imi dai voie? întrebă Grosvald. Am să-i spun și eu două vorbe lichelei ăleia de Steic...

Și ieși cu Leon.

Madlena își privia bărbatul cu o dragoste miloasă, se apropie de el și trecându-i brațul pe după gât îi spuse muștrător:

— Ce copil prost ești!

Domnul Stătescu ridică sprincenele nedumerit.

— Iți jur că n'ai de ce să te superi, continuă ea, haide! gelosule!

Pe urmă îi explică că e gelos ca un maur de cel de al doilea secretar.

Oricât de deprins era Stătescu cu nălucirile nevestei, idea asta i se păru prea caraghioasă și fu cuprins de veselie fără margini.

— Liniștește-te, protestă el aprinzând cu nepăsare o țigară, nu-s gelos nici atâtica, și bietul Leon nici nu se gândește la tine.

— Orbule! îl compătimi Madlena.

— Borcea și-a pus în cap să-și seducă directorul, atâta tot. Pentru ce s'ar îndrăgosti de tine?

Madlena, jignită, tăcu disprețuitoare, și își privi bărbatul cu ură. Din birou se auzi glasul lui Grosvald, și Stătescu se grăbi într'acolo. Madam Stătescu, rămasă singură se plimbă în lung și 'n lat în salon, mușcându-și buzele. Așa o găsi Leon.

— A! își spuse ea, băiatul ăsta nu-i îndrăgostit de mine? Trebuie să fii orb ori nătâng, ca să nu vezi ce ochi face... N'am decât să-l privesc, să mă apropii de el, să-i vorbesc, ca să-și piardă capul deabinelea.

Doamna Stătescu executa gesturile pe măsură ce le gândea, ca și cum n'ar avea alta în cap, decât graba să stabilească imediat și în chip strălucit, adevărul acesta pus la îndoială de un sceptic nelecuit. Și făcu toate așa de bine și repede, că se găsi aproape de tot, aproape lipită de Leon, care se rezemase de o etageră și-și pierduse capul și darul vorbirii. De altfel nici n'ar fi avut timp să rostească o vorbă, căci madam Stătescu vorbea fără să se oprească, foarte tare și cu un ton victorios. Spunea lucruri neînsemnate, dar vedea turburarea tânărului și asta o umplea de nefermărită mândrie. La drept vorbind, Leon era cu desăvârșire terorizat și cu totul departe de a fi în prada sentimentelor pe care i le atribuia doamna Stătescu.

Deodată Madlena tresări:

— Doamne, strigă sugrumată de grijă, dacă te-ar vedea bărbatul meu cu figura asta, ar fi un scandal! Nu poți lua o față mai omenească? Ce vrei însfârșit? Ți-ai pierdut mințile? Cum poți pretinde să mă săruți aici? Țasta-i un șantaj domnule, un șantaj!... Dar fiindcă sunt constrânsă... și dacă astea te poate vindeca... haide... sărută-mă și să sfârșim odată cu istoria asta nebunească!

Și repede, îl sărută.

Câteva clipe după asta bancherul și Stătescu intrară în salon.

Leon observă că Grosvald îi făcea semne misterioase, plimbându-și degetul pe reverul smockingului.

— Nu înțelegi? îi șopti bătrânul trecând pe lângă el. Șterge-ți urmele de pudră de pe haină. Și complimentele mele. Mergi repede tinere! Bravo!..

Leon se simți pierdut; fu o minune că nu izbucni în plânset când mărturisi cu glas năbușit că nu e vina lui dacă doamna l-a sărutat.

Grosvald îl privi cu milă.

— Dragul meu, îi spuse el, să știi că niciodată nu trebuie învinuită o femeie. Ți s'a întâmplat un lucru extrem de agreabil, și dumneata par'că nici nu-ți dai seamă. Ai o mutră de câine bătut care-mi face milă.

Leon bălbâi ceva, vorbi de primejdiile unei aventuri cu doamna Stătescu.

— E o aventură care nu-i aventură, spuse ca încheiere bancherul. Devenind amantul nevestei directorului, nu ești de altfel decât într'o veche tradiție.

Se îndepărtă, fără a preciza dacă aceste din urmă cuvinte priveau în general toți directorii de bănci din iume, ori se aplicau numai la căsnicia Stăteștilor. Leon se așeză într'un colț, ceva mai liniștit și își privi cu o liniște prefăcută și cu o uitare de sine imbecilă, vârtul de

lac al pantofilor. Toate luaseră în capul lui un aspect straniu și extravagant. Domnul Stătescu tuma o țigară groasă de foi, foiletând o revistă.

Valetul veni să strângă serviciul de cafea.

— Nu-i pentru tine, imbecilule... murmură doamna Stătescu, după ce valetul ieși din salon.

— Găliganul ăsta de Toma, explică ea, nu lasă să treacă o zi fără să-și turișeze privirea în corsajul meu. Ar trebui Emil, să-l dai afară.

Emil ridică spre tavan o privire de martir.

II

Doamna Stătescu intră în salon, unde Emil își puna mănușile, gata să iasă.

— Plec și eu peste cinci minute, lămuri cu un aer de nepăsare voită. Trebuie să fac câteva curse, să trec pe la madam Voinov, pe la Elvira, la dentist... N'am să fiu înapoi decât la dejun.

— Nici eu nu vin mai devreme, răspuse Stătescu încheindu-și butonii mănușilor.

— Am dat drumul lui Toma și nevستی-si pentru toată ziua. S'au dus la un botez, la niște neamuri.

Cineva bătu în ușă.

Era domnișoara Aurelia, dactilografa, care lucra în fiecare zi în biroul domnului Stătescu.

— Domnișoară, zise Emil, am lăsat pe birou rapoartele care trebuiesc sfârșite azi. Eu și nevastă-mea nu ne întorcem decât spre seară, așa că vei fi singură aici...

Și cum madam Stătescu ieșea din salon:

— ... singură, cu mine, închee el, strângând în brațe dactilografa.

Aurelia, o tânără fetișcană, cu profilul voluntar și cu o cască de păr brun pe frunte, avu un surâz mut de biruință. Patronul era prins cu tot dinadinsul. Era pentru ea o legătură neașteptată, la capătul căreia strălucia un colier de perle. De altfel d-l Stătescu — bărbat frumos — nu-i era nici ei indiferent.

— Sunt ceasurile trei, trag o goană până la bancă și mă întorc. Intr'o jumătate de ceas nevastă-mea pleacă și ea. Nu mai avea decât să-și pună pălăria.

Indată ce directorul ieși și Aurelia trecu în birou, la lucru; Madlena deschise încet ușa care dădea în antreu. Aștepta pe Leon.

Două săptămâni numai, trecuseră din seara aceea care turburase din cap până 'n picioare toate noțiunile tânărului Hușan. Stârșise prin a crede că «toate merg așa în București», și că trebuie să părăsească cu tot dinadinsul, dacă vrea să nu fie ridicol, modul său provincial de a vedea și înțelege lucrurile. De altfel, era și ușor să șocotească, că niciodată nu va găsi o iubită mai drăguță și mai puțin costisitoare.

Mergea așa dar, foarte ferice la această primă întâlnire — și totuș, când ajunse înaintea casei, o frică studipă îi tremură picioarele.

Dacă din întâmplare domnul Stătescu e acasă? Ii veni s'o pornească înapoi... Dar cineva dela casa de peste drum îl privi lung dela fereastră și îi fu rușine. Intră, urcând scările cu precauții nenumărate și inutile. Madam Stătescu era în prag, îl apucă de mână și îl trase bișor în salon. Tăcerea ei, aerul grav, sfârșiră prin a turbura cu desăvârșire pe Leon. De sigur — își zise — patronul e acolo, mă așteaptă, cine știe ce s'a întâmplat!

Dar nu era nimic.

Madlena se așeză într'un fotoliv; îl făcu să cadă în genuchi la picicarele ei, pe o pernă, pe urmă îl privi cu o milă duiosă și iubitoare, și păru că așteaptă ceva.

— Pentru ce taci? întrebă Madlena după un timp. Știu... ești un orgolios care se fe-rește să se desvăluie complet... Dar e bine câteodată să-ți deschizi inima... Haide! Spune-mi copil încăpățânat, spune-mi cuvintele pe care cu atâta greu le mai poți stăpâni.

— Domnul... bărbatul dumneavoastră a ieșit? întrebă Leon (aceste cuvinte într'adevăr îi ardeau încă de pe scări, buzele).

Află astfel că directorul n'avea să se întorcă decât seara. Se simți ușurat de o mare povară și observă că Madlena era frumoasă din cauza emoției; răsufle greu și sâni, ridicându-se, lăsau să se vadă sub mătasea bluzei rotunjimi amățitoare. Leon, grăbit ca toți neofiiții, o prinse demijloc și voi s'o sărute. Madam Stătescu se smulse îndărăt; nu înțelegea lucrurile așa. Aștepta ca Leon să-i vorbească de dragostea lui, de tragica pasiune care nu-i lăsa odihnă, să-i vorbească mai ales de singurul personaj interesant și adorabil în această aventură; adică de ea.

Ii ușură de aceea drumul:

— Sunt sigură că mă vizezi adesea...

— Da, minți el.

— Și trebuie câteodată să scrii numele meu pe registrele tale.

— Asta nu! protestă Leon, înspăimântat numai la gândul acesta.

— Mincinosule! Mi-i spune poate că nici nu roșești când trec pe lângă tine?

Ea își fabrică astfel o splendidă declarație de dragoste; rolul lui Leon se mărgini la o atitudine aprobativă. Madlena n'ar fi fost de altfel încurcată de loc, dacă Leon ar fi protestat, ori ar fi jurat că nu e adevărat nimica; căci era convinsă că știe să cetească în inima bărbaților ca într'o carte deschisă, și cetia de altfel, întotdeauna aceeaș poveste.

— Nu e așa că profilul meu îți amintește fecioarele lui Boticelli?

— Da.

— Imi spui lucruri frumoase. Dar nu cred în complimente. Cum îți plac mâinile mele?

... Madlena era amețită, cucerită de propriile ei cuvinte. Iși aplecă trupul și Leon sorbi gura savuroasă. Deodată, madam Stătescu se desfăcu, palidă. Se auzise o chee învârtindu-se în încuietore.

— Bărbatu-meu!.. E îngrozitor! Ce ne facem? Ce ne facem?

Impinse pe Leon în dosul clavirului, murmurând cu dinții clănțănind: «știi ce e în stare să facă. Are să ne omoare cu siguranță». Leon se lăsă să cadă pe covor, ca un balon desumflat.

Domnul Stătescu, care se întorcea la mica lui Aurelie, făcu o figură opărită înaintea femeii. Inventă un pretext; un dosar uitat. Madlena nu întârzie să explice în felul ei turburarea bărbatului.

— Știe tot! își spuse.

— N'ai ieșit încă? o întrebă Emil.

— Da... adică eram gata să ies... acuși... sunt gata, numai o clipă... uite... gânvăi pierdută cu totul.

Dacă Stătescu ar mai fi rămas câteva minute, Madlena ar fi sfârșit prin a mărturisi tot. Dar directorul ieși repede, pentru a-și ascunde propria încurcătură.

Leon își făcu apariția din ascunzătoarea lui, îi era rușine de frica prostescă de adineaori, căci cu ușurința de generalizare a naivilor — începea să creadă că istoriile de adulter în Capitală nu sfârșesc niciodată rău. Se apropie de Madlena, îi strânse mijlocul și voi să continue. Madam Stătescu îi răspunse cu oroare:

— Nu înțelegi nenorocitul că bărbatul meu știe totul? Dacă a plecat, a făcut-o ca să-mi dea o dovadă supremă de încrederea lui... mai teribilă decât o pedeapsă.

Căzu pe un fotoliu, cu fruntea strânsă în pumni, zdrobită de remușcare, umilită de măriniția bărbatului înșelat. Jură să mărturisească singură, tot, îndată ce se va întoarce diseară. Cât despre Leon, mizerabilul seductor, să plece pentru totdeauna, să părăsească Bucureștii, să dispară!

Intâia oară Leon Borcea se întreabă dacă nu cumva Madam Stătescu nu-i în toate mințile. Simți groaza unui om, care gonind cu mare viteză într'un automobil, ar prinde deodată de veste că șoferul e nebun.

— Turbata asta are să-mi nenorocească viața, gândi mușcându-și buzele și privind-o pieziș. Dar nu îndrăzni să rostească nici un cuvânt și rămase în picioare în fața ei, prost și neștiind ce să facă. Madlena își ridică ochii către dânsul și înfățișarea lui disperată fu indeajuns ca să-i schimbe îndată exaltarea.

— Leon, șopti învâluindu-l într'o privire de compătimire, Leon, n'ai să faci vreo prostie!.. De ce taci? De ce taci? strigă cu groază ridicându-se în picioare și trăgându-l de haină ca să-l privească mai aproape, țintă în ochi. N'ai să faci asta, nu-ți dau voie să taci asta... Leon n'ai să te omori pentru mine!.. Mă ascultți?

Leon nici nu gândise la așa ceava, și vorbele îl făcură să se cutremure. Madam Stătescu își spuse că a ghicit și se frământa disperată.

— Micule, liniștește-te! Ce sunt nebuniile astea? Fiindcă ți-am spus că nu vreau să te mai văd?..

O milă nemărginită o cuprinse, și luându-l în brațe îl desmerdă, îl legănă, îl rugă cu lacrimi să părăsească asemenea gânduri sinistre.

— Ce vrei să fac ca să-mi promiți că vei fi cuminte? Haide spune... voi face tot... tot, mă înțelegi? vrei să iți a ta?... Nu răspunzi... Ei bine fie, uite sunt a ta, fă ce vrei din mine.

Leon o simți lăsându-se moale în brațele lui; o sprijini o bucată de timp, apoi înțelegând că nu poate sta așa ca un imbecil, o ridică întrebându-se unde-ar putea s'o ducă.

Madlena, murmură cu ochii închiși:

— Ah! bruță... brută ce ești!

Bruta văzu prin întredeschiderea ușei, un pat în camera de dormit, se repezi cu povara în brațe, atât de repede, că fruntea Madlenei se izbi pe rând de speteaza unui scaun și de ușor....

După un sfert de oră d-l Stătescu intrând în salon fu încântat când văzu dactilografa care îl zărise pe fereastră și îi ieșise în întâmpinare. Abia o prinse în brațe și usa se deschise; în prag apăru madam Stătescu cu bluza desfăcută și cu părul despletit. Fu atât de neașteptat pentru toți trei, că Madlena nici nu avu timp când să-și dea seamă că Emil o înșela, o singură siguranță i se întipise îndată în minte: bărbatul venise s'o pedepsească.

— Ucide-mă! țipă trântindu-se la picicarele lui.

Stătescu crezu la început că e o scenă de gelozie și se aplecă să o ridice.

— Nu! nu te duce! suspină Madlena acățându-se de el.

Stătescu începu să bănuiască înșfârșit că e ceva necurat la mijloc, o împinse la o parte și trecu în camera de culcare.

Inspăimântată, Madlena trântită la pământ, își ascunse fața în mâni, să nu vadă, să nu audă.

Înșfârșit ridică capul de jos și întrebă dactilografa cu o voce sfârșită:

— Care dintre ei?

Dactilografa nu înțelese.

— Care... mai trăește?

Dactilografa cu pasul hotărât merse în camera de culcare și se întoarse imediat îndărăt:

— Nu mai e nimeni!

— Dumnezeu! gemu Madlena, s'au ucis unul pe altul.

Dactilografa se gândi îndată la povestea celor două reptile din Marsilia, care închise într'o cușcă, s'au devorat între ele până n'a mai rămas nimic; și ca să-și ascundă răsul gata să isbucnească, se uită pe fereastră.

Îndată se întoarse:

— Sunt în stradă, strigă ea. Se plimbă foarte liniștiți!

Madlena văzu pe trotuarul din față pe Emil și pe Leon, discutând foarte pașnic, traversând strada și întorcându-se spre scări. După un minut intrară amândoi în salon. Stătescu cu glasul calm și hotărât o anunță că e hotărât să se despartă. N'are nimic împotriva ei, are să-i ușureze toate formalitățile, și-și ia asupra lui răspunderea în proces. În câteva luni va fi liberă să se mărite cu cine vrea.

Sfârșind vru să-și ia ziua bună cu o discreție cavalierească, dar privirea extaziată a Madlenei care-l socotea un erou, gata să se sacrifice pentru fericirea altora, îl înfurie. Atâta stupiditate îl scotea din minți. Și ca să se răcorească îi țipă în față dragostea lui pentru domnișoara Aurelia și hotărârea de a o lua de nevastă. O vesti că îi dă voie să părăsească oricât de repede domiciliul conjugal, unde are să se instaleze viitoarea soție, și astea spuse, luă dactilografa de braț și ieșiră amândoi ușori și fericiți.

Madlena dădu din cap cu un aer dureros.

— Bietul Emil! Cum gândea c'ar putea să creadă ea într'aesemenea comedie? Emil schimbând-o pentru această fetișcană care nu face doi bani! Asta s'o creadă alții... Ah! numai el poate să fie martir până la sfârșit.

Dar cum îl știa neclintit în hotărârile lui, nu se mai îndoi că are să divorțeze. Iși aduse aminte că n'are zestre și că din clipa asta e din nou săracă.

— Câte nenorociri... câți nenorociți! gemu ridicând mâinile către cer. Cum Leon stătea cu fruntea în pumni pe un scaun, o podidi mila și se duse lângă el, punându-i mâinile pe umeri.

— Cel puțin asta are să faci pe cineva fericit! Visurile tale cele mai îndrăznețe au putut vreodată să imagineze fericirea pe care ți-o aduce ziua de astăzi? Nu mai trăesc deacum decât pentru Leon al meu; pentru tine Leon! Suntem săraci, dar ce importă asta?... Sărăcia nu mă inspăimântă. Ești tânăr, ai să muncești. De-ar fi să muncești ca un rob și tot ai să sfârșești prin ați face o carieră strălucită.

Horoscopul acesta fu lovitura de grație pentru Leon Borcea. Bietul erou isbucni în plânsete copilărești.

— Bietul de el! murmură Madlena desmierdându-l cu dragoste maternă. Fericirea îl zdrobește!

III

Madlena își lustruia unghiile. În vederea acestei operații, deși erau ceasurile unsprezece dimineața, aprinse amândouă lămpile electrice din camera de culcare a lui Leon. Micul apartament n'avea soare și toată ziua nu străbătea prin ferestre decât o lumină cenușie și nehotărîtă.

Domnul Stătescu își ținuse cuvântul. A doua zi după cele întâmplate Madlena părăsise casa unde se instalase d-șoara Aurelia. Madlena se refugiase la Leon care în ochii ei reprezenta începutul unei vieți nouă. Adusese cu ea numai «strictul necesar», adică toate rochiile și lănceria, care scoase din valize umpluseră într-o clipă micul salonaș și camera de culcare a lui Leon Borcea. Din lipsa garderobelor îndestulătoare, delicatele stoffe se întinseră pretutindeni, Leon se simți înăbușit de această năvală de mătase, pe care o boțea și o răsturna la fiecare pas, sub privirea iritată a Madlenei. În curând nici nu mai îndrăzni să se miște.

Leon nu se mai întorsese la Banca Astra. Se puse fără entuziasm să-și caute alt loc, aiurea. Încă nu găsisese. În dimineața de acum se împlinea o lună de când duceau vieța aceasta «provizorie».

Madlena Stătescu se simțea cauza tuturor acestor catastrofe și propria sa admirație crescuse. Își petrecea timpul privind-se îndelung în oglindă, lustruindu-și unghiile, prințându-și părul în cârlige de hârtie și frecându-se cu tot soiul de ape și de mirodenii. Între timp, povestea născociri asemuitoare toate cu aceasta deopildă, pe care o istorisea acum lui Leon:

— E mișcător când te gândești că dobitoacul ăsta de portar e în stare să se arunce în foc ca să-mi facă un serviciu... De câte ori trec pe dinaintea lui nu mai sfârșește cu ploconelile. Eri, văzându-mă că urc scările, spunea ordonanței dela etajul al doilea: Ehei! ce mai noroc are domnu 'Borcea! . .

Concluzia era că portarul, ordonanța, chiriașii dela parter și etaj, vecinii, toată strada, erau îndrăgostiți nebuni de Madlena.

Aceste năzbâtii extravagante începură să-l scoată din sărite pe Leon. Mai cu seamă în dimineața asta, când căuta de o jumătate de oră, fără rezultat, un buton de manșetă rostogolit cine știe unde. Îl căuta numai cu privirea, căci Madlena îi interzisese să deranjeze rochiile. Ne mai putând să rabde se hotărî să dea o lovitură de Stat. Cu o bucurie drăcească, aproape cu voluptatea unui sacrilegiu, întrerupse povestea Madlenei când era mai aprinsă, și o rugă să-i caute butonul manșetei, dacă vrea să nu-i svârle cât colo toată zestrea. Madlena oprită la mijlocul istorisirii, adică în plin delir al grandoarei, rămase cu pila de unghii în mână, uimită de atâta îndrăzneală. Asta umplea paharul. Nu era destul că Leon nu-și petrecea zilele la picioarele ei, cum visase, dar acuma începea să fie și obrasnic; o trata dela egal la egal. Era gata să înceapă o strașnică filipică, dacă nu sbârniia soneria. Se ascunse în salonaș, și abia închise ușa, când pe cealaltă, intră Grosvald, bancherul. Leon Borcea privi mosafirul cu adevărată plăcere; acea a camenilor care suferă acasă tirania unei femei și gădesc nemărginită bucurie să stea de vorbă cu cel mai neînsemnat camarad. Bancherul, e drept, nici măcar camarad nu era; dar Leon îl cunoscuse la Stătescu, în vremea când toată vieța îi părea simplă și trandafirie. Începură să vorbească despre lucruri fără însemnătate. În timpul conversației, Leon strecură câteva cuvinte de scuză, de părere de rău. . . La început bancherul nu înțelese, dar deprins să stoarcă pe nesimțite spovedanii oamenilor, îl sili să mărturisească îndestul de pe departe, părerea de rău că l'a făcut să sufere, fără să vrea.

— Să sufăr? se miră Grosvald.

Leon Borcea aplecă ochii, stânjenit.

— Madlena mi-a spus! îngână, sărind deodată de pe scaun și repezindu-se sub masă unde crezuse ca a zărit înfărșit butonul. Dar nu era, și se întoarse la loc furios.

— Doamna Stătescu. . . ți-a spus? . . Ce-a putut să-ți spună?

— Mi-a spus că știa. . . sentimentele pe care i le purtați. . . demult; sfârși răsufilând Leon și privind cu desnadejde la gaura goală a manșetei.

— Mă așteptam, răspunse Grosvald liniștit deodată. Fii fără grijă tinere, madam Stătescu s'a înșelat.

O lumină bruscă se făcu în sufletul bancherului și întrebă el acum, la rândul lui:

— Și dumneata... o iubești?

Leon Borcea rămase surprins. Nici el nu-și dăduse încă bine seama.

— Dumneata ce crezi? întrebă sfios, căutând o lămurire pare'că, dela altul, cu cugetul mai limpede. Mărturisii că nu-și poate da socoteală. La început crezuse că n'o iubește, dar cum de atunci, doamna Stătescu îl asigura de treizeci de ori pe zi că o adoră, nu mai știa nici el nimic.

Ochii bancherului surâdeau șiret. Nenorocirile altora îl distrau întotdeauna.

— Domnul Stătescu, începu el cu un aer nepăsător, dorește să limpezească mai repede situația. Cere ca doamna să introducă ea singură, mai repede, divorțul. Altfel începe el. După cum știi e foarte aprins după domnișoara Aurelia și vrea să se însoare până în toamnă. De aceea a cerut o întrevedere cu doamna Stătescu, să fixeze în bună înțelegere câteva puncte; n'ar vrea să se despartă în dușmănie. Doamna Stătescu n'a răspuns nimic și a făcut rău. Nu-și înțelege interesele. Intr'o jumătate de oră Emil va fi aici, cată să lipsești; prinsă pe neașteptate doamna Stătescu va fi nevoită să ia înșfârșit înțelegerea, pe care și eu o socot, foarte, foarte necesară. Și acum la revedere tinere.

Leon Borcea îl petrecu până la ușă, și când Madlena intră, îl găsi aruncând cu o înfățișare turbată, rochiile în dreapta și în stânga, peste scauna și mese. Doamna Stătescu dădu un țipăt de groază.

— Trebuie să-mi gălesc butonul acuma, îndată, fiindcă trebuie să plec! isbucni Leon, smulgând o rochie verde de pe un scrin și svârlind-o pe un dulap.

Madlena îl privea nemișcată, desarmată de atâta îndrăzneală.

— Ești nebun!.. Niciodată bărbatu-meu nu și-ar fi permis să fie necuviincios, adăugă ea pentru dânsa singură.

— E ușor să fii politicoș când ai un apartament cu opt camere!

Dar Madlena se gândea acum la Stătescu. Cu glas tare făcu comparație între Emil, perfect gentleman și Leon, o mică secătură prost crescută... Pe urmă începu să plângă la amintirea suferinței pe care a pricinuit-o omului care-a adorat-o întotdeauna, și care, Dumnezeu știe numai cât suferă acum. Plânsul acesta și remușcările imaginare sfârșiră prin a-l scoate complet din fire pe Leon și negăsind nici o răzbunare, îi țipă în față mărturisirea lui Grosvald, că Stătescu o iubea pe domnișoara Aurelia de trei ani și că deabia aștepta să scape liber, ca să se însoare. Iși luă repede pălăria și tuși pe scări înainte ca Madlena să apuce a exploda la auzul acestei nemai pomenite «născociri». Ajuns în stradă, o luă la goană, ca un conspirator care, după ce a dat foc fitilului dela bomba catastrofală, o ia la fugă cât mai departe, înainte de erupție.

Când după câteva minute, domnul Stătescu intră în micul salon, fu primit de o avalanșă de strigăte și invective, atât de formidabile, încât se trase înapoi, uimit, în fața acestei Madlene furioase și recunoscute. Ochii dilatați și glasul ascuțit, mâna întinsă spre el, arătându-l ca o imagină a justiției, îl intimidară într'atâta, încât în câteva clipe avu înfățișarea și chiar sentimentul unui vinovat. Apoi, neașteptat, furia Madlenei se potoli și ea se prăbuși la picioarele lui Stătescu, marturisindu-i gelozia, chinul nesuferit la gândul că putuse să iubească trei ani altă femeie, pe când ea, își dădea seama acuma, nu putuse să-și iubească decât bărbatul, îl iubea; îi cerea ertare în genunchi, îl ruga să o primească înapoi acasă, să-i fie o sclavă supusă și iubitoare.

Stătescu cu toate că venise cu alte gânduri, ca orice om cu obiceiuri de care se despărțea greu, avu o privire de iertare pentru femeia lângă care trăise atâția ani. Pe urmă, știa acum că noua lui căsnicie va provoca o serie de neplăceri în lumea unde trebuia să introducă o simplă dactilografă. Astfel avu senzația că lucrurile intră în normal și sfârși prin a tăgădui iertare femeii. N'avea decât să se întoarcă acasă. Toată întâmplarea nu era cunoscută decât de Grosvald. Se despărți cu greu din brațele Madlenei și plecă înainte, să aranjeze întoarcerea.

Peste zece minute, când Leon veni să afle rezultatul discuției între foștii soți Stătescu, o găsi tremurând încă de fericire.

— A venit? întrebă el, fără să simtă nevoia a mai preciza cine.

Madlena îl privi cu milă. O durere groaznică îi strânse inima. Bietul de el? Cum să-i spună? Și trebuia totuși...

Cu mii de înconjururi, îl făcu să înțeleagă că Stătescu o rugase să se întoarcă acasă.

Când auzi că Madlena s'ar putea să plece, Leon Borcea simți o bucurie atât de tumultuoasă și nestăpânită, încât îi veni să sară peste mese și scaune, cu strigăte de sălbatec. Se

gândi însă că e cuviincios să-și ascundă fericirea și scoase o batistă, suflându-și nasul îndelung, pentru a câștiga timp să-și compună o față mai potrivită tristeței unei despărțiri.

Din nefericire gesturile noastre sunt limitate, și câteodată aceleași ne servesc în cele mai contradictorii situații.

Madlena socoti că batista lui Leon ascundea un început de plâns, și fu adânc mișcată.

— Nu! Nu! cu atât mai rău! N'am să fiu niciodată atât de crudă să telas singur! Rămân cu tine.

Leon Borcea văzu primejdia. Il cuprinse o frică fără margini, frica de a-și vedea risipit tot visul de libertate. Iși pierdu cumpătul.

— Dar nu te iubesc, nu te-am iubit niciodată! sbieră furios și desnădăjdut. Nu te-am iubit, ai o idee fixă și atât! E simplu! cum n'ai înțeles-o? Nu-te-am-iubit! o spun tare și răspicat.

Pe nerăsuflete îi spuse tot ce avea pe inimă. Toată revolta lui de om timid, toate indignările din fiecare zi înaintea țicneli acestei femei, ieșiră la lumină în această explozie târzie. Cu bucurie, mirare și frică, se auzi pe el însuș vorbind, simțea grosolănie purtării, dar simțea de asemeni că nimic pe lume nu-l poate opri să vorbească. Când sfârși, cu răsufierea tăiată, trânti ușa și se întinse pe pat, în cealaltă cameră.

Madlena rămase singură, în salonaș, în picioare, lângă perdele. Privea în jurul ei, fără să înțeleagă. Mobilele, zugrăveala, tablourile de pe pereți, rochiile aruncate pretutindeni, figura ei răsfrântă de oglindă, îi păreau cenușii toate și mizerabile. Simțea acolo, înlăuntrul, că o flacără care-i încălzise sufletul toată viața, se stinsese brusc.

— Leon nu mă iubește... Emil nu mă iubește...

Se așeză cu încetineală unei bolnave într'un jilț și plânse îndelung, tăcut, în batistă. Târziu de tot, auzi soneria, pași, glasul lui Leon vorbind cu cineva în coridor. Ușa se deschise și frumoasa madam Vorel isbucni în camera sgomotoasă.

— Instârșit, tot te-am descoperit, *lacheuse!*

Madam Vorel era, prietena Madlenei întoarsă de câteva zile dela Constanța și care aflase dela Grosvald întâmplarea și adresa.

Madlena, instinctiv se întoarse cu spatele spre fereastră să ascundă urmele lacrimilor.

— *Allons, chérie*, povestește-mi romanul! se frământa de nerăbdare madam Vorel.

Madlena știa că nu va putea scăpa fără să povestească. Dar cunoștea și solemnitatea acestei clipe: o asculta o prietenă care avea la rândul ei alte prietene.

— Căci după cât am auzit *c'est un vrai roman*. Nu Madleno?

— *Mon Dieu...* se împotrivi moale Madlena.

— *Qui est ce jeune homme?*

— Secretarul lui Emil.

— *Et naturellement s'a îndrăgostit de tine...*

— Mda... ne vedeam în fiecare zi... și *n'est pas?* când ești tot timpul lângă o femeie...

— Frumoasă ca tine...

Madlena ridică fruntea și-și îndreptă repede părul pe tâmple.

— *Alors, un jour*, am avut o explicație...

— Ți-a spus că te iubește?

— Mi-a spus că mă iubește de multă vreme...

Glasul Madlenei devenea sigur, din nou încrezător.

— Am înțeles că în omul acesta tânăr era un sentiment foarte serios și foarte puternic. Așa că...

Madam Vorel o privi cu invidie și admirație.

— Îți amintești, întrerupse ea, ziua când am fost la ghicitoare? Ți-a spus că ai să înspiri pasiuni puternice. Te vedea în viitor, cum spunea ea, ca o regină, *avec une longue traîne*, pe o terasă pătată de sânge.

Ochii Madlenei străluceau de plăcere.

— *Bref, un jour*, eram singură, la fereastră, în salonul cel mare. Leon intră; am simțit *qu'il s'était arrêté* și mă privea. Era un frumos apus de soare care făcea în părul meu *un brouillard d'or vaporeux...* Am întors capul *et je vis le jeune — homme —* palid, *tout pâle*.

Madlena lunecă din nou în mirajul amețitor și indispensabil existenței sale. Când povestirea sfârși, crezu din nou în ea, și în ochi îi strălucea imaginea reînviată, a unei Madlene Stătescu, magnifică, adorată și fatală.

DRUMUL DE SÂNGE

DE

ADRIAN MANIU

CA un vânător aprig, răscolind adâncul de codru
Pe urma drumului trădat de rană,
Căutând căprioara urmărită
Oprindu-se în răstimpuri, să deslușească
Suspini din urmă, din suspinul frunzelor...

Dornic de pradă, asemeni pătimașului vânător
Sânt, dar vânatul prigonit de mine cu îndârjire,
Fiara sperioasă — mândră în nevinovăție — sălbatică,
E însuși, rănitul meu suflet ascuns.

Iscodindu-l deaproape prin taina suferințelor,
Nelăsându-i nici răgaz, nici odihnă,
Peste prăpastii și prin hățișuri
În dorul glorioasei biruințe.
Privind pământul și uitând cerul.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

II

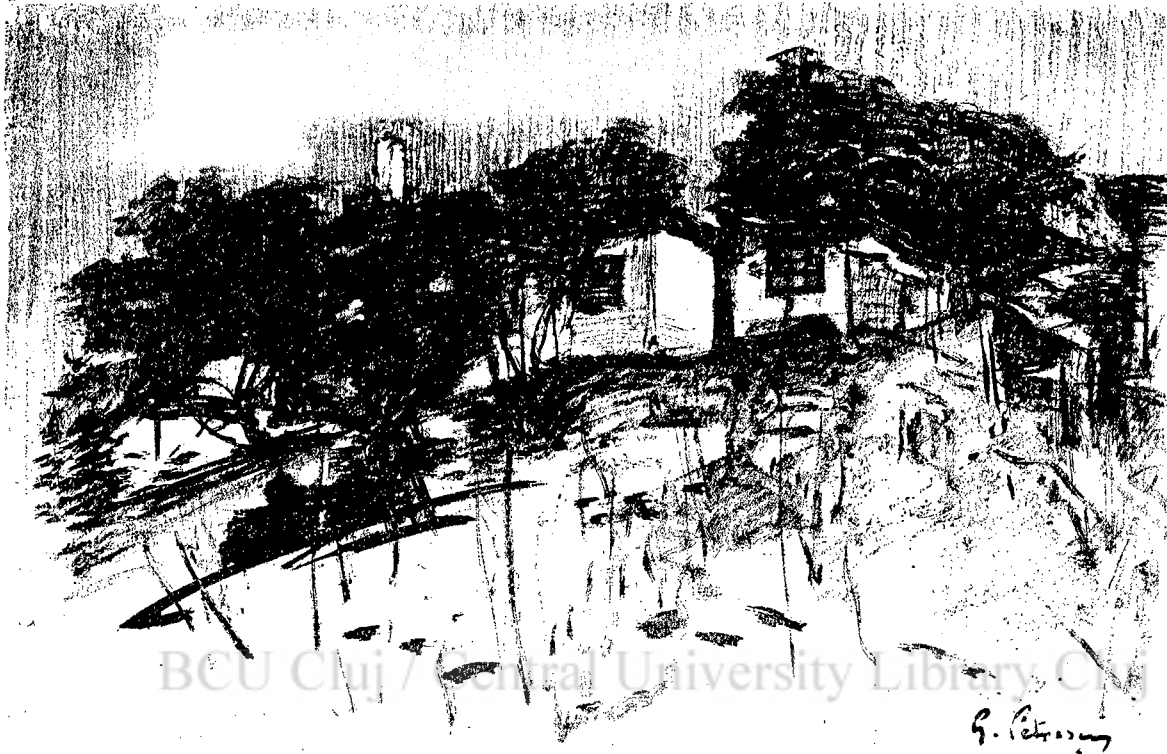
Departă gloata cu haită iscusită
Izbuclnind zgomotos își urmează menirea.

Iar vânătorul care și-a văzut izbânda
Și nu s'a lăsat până ce nu a ajuns,
Croind drumuri noi, sfâșiindu-se de spini,
Până la căprioara îngenunchiată, plângând, murind...

Cu mâinile goale și cu povara unei zâmbiri
Vânătorul trăgânind pe drumul cunoscut,
Se întoarce într'un sfârșit la tovarășii veseli
Și în disprețul tuturilor, zice: nu am găsit nimic.

✓

C R O N I C I

I D E I , O A M E N I & F A P T E

ERNEST RENAN

«la vie est colorée pour moi» E. R.

CENTENARUL nașterii lui Ernest Renan coincide trist, cu o renegare a aceluia care a dat o nuanță de scepticism elegant cugetării a două generații.

Am cetit cu melancolie articolele, studiile, ce s'au scris cu prilejul centenarului. Toate s'ar rezuma în: «l'heure de Renan est pas ée». Un scriitor e și mai neîndurat cu amintirea splendidului seducător al cugetării franceze, o spune clar: «Noi nu mai putem să adresăm acestui maestru al vârstei de douăzeci de ani, acel adio pe care el îl trimitea la sfârșitul cărții *L'Avenir de la Science* Dumnezeului tinereții sale». În ultimele rânduri ale acestei mișcătoare și supreme rugăciuni; el spunea: «Adio, cu toate că tu m'ai înșelat, eu te iubesc încă».

Trebuie să ne spunem adio, fără amărăciune, fără muștrări, fără injurii, dar fără isbucniri, scurt, într'un cuvânt, acelaia care ne-a târit prea mult după el. Nu-l mai iubim. Suntem mântuiți.

Franța care domină ambele țărmuri ale Rinului, nu mai e Franța învinsă — deci contemplativă — și sceptică dela 1870. Un spirit de afirmație, un spirit activ de disciplină dogmatică, străbate cugetarea franceză. Ernest Renan care reprezintă nu numai naufragiul credinței dogmatice, dar și o pasionată respingere a oricărui razim al gândirii umane — nu mai poate găsi în sufletul generației de astăzi rezonanța pe care a avut-o în formația intelectuală a unui Barrès, Lemaître, Bourget sau France.

E o generație nouă, prețuind cugetarea ca un resort al acțiunii nu ca un stimulent al visului; o generație mai puțin iubitoare de liniile armonioase ale artei și prețuitoare a mașinismului brutal și monstruos ca o viziune de apocalips; e o generație bărbătească.

Totul în spiritul lui Renan este feminin, de altfel undeva îi și scapă această mărturisire. «In chipul meu de a simți eu sunt femeie pe trei sferturi...». El nu s'a revărsat tumultos în afară, spre a da

vieții umane un alt aspect, cugetarea lui nu a cucerit ci s'a lăsat să fie cucerită de toate îndoelile, de toate minunatele frumuseți ale vieții. El nu considera existența ca o obligație cu un scop definit, ci ca un mijloc de voluptuoasă cochetărie cu necunoscutul ce ținește ca o dungă de doliu, amețitoarea înfățișare ce culori, de lumini, de sunete, ale naturii.

Nu odată s'a adresat lui Dumnezeu astfel: «Dă-mi numai viața, pentru rest mă oblig eu». Un epicurianism intelectual, un dispreț suveran pentru omenire, care nu pretuște decât în măsura unei lumi ideale pe care o închide în ceața inconstențului, o egoistă cultivare a inteligenței pentru a face din ea o armă de dărîmăre a amăgitoarelor adevăruri, refugii mângâietoare, pentru o biată lume mediocră, iată contururile spiritului quasi filozofic al lui Renan.

Cu arta lui neîntrecută — Anatole France nu este decât un elev — Ernest Renan și-a caracterizat și mai bine atitudinea lui morală. «M'am născut romantic și sufletului meu îi trebuie ceva care să mă împingă pe marginea prăpăstiei».

Ca pasările marine, spiritul lui de Breton nu se simțea bine pe țărmul siguranțelor — el voi siguranța îndoelilor. Și navigând deasupra tuturor în-

doelilor, el avea ceva din destinul tragic al pasărilor marine ce-și duc existența deasupra valurilor nefârșite și haine ale mărilor; o mică oboseală a aripelor și se prăbușesc neputincioase în adâncul primitiv al apelor. Renan nu a avut ceea ce se cheamă un sistem filozofic. Cu o imaginație plastică, el a fost un artist, un poet pe care nu l-a preocupat nici adevărul istoric, nici adevărul moral, nici arhitectonica așezare a vremelnicilor siguranțe umane. Taine l-a judecat cu o prietenească înțelegere: «Renan, este cu totul incapabil de formele precise; el nu păște delă un adevăr la altul. El încearcă, pipăe; el are impresii; acest cuvânt spune totul. Filozofia, generalizările nu sunt pentru el decât răsunetul, ecoul lucrurilor în el. El nu are un sistem, ci priviri, senzații».

Poet-filozof al îndoelii, sfărâmător de credințe, Ernest Renan rămâne ca o permanentă tentație a omului de acțiune. Opera lui subtil-narcotic rămâne în cadrul pur al literaturii. Ea nu a fost destinată să creeze adevăruri, ci stări sufletești priincioase dumnezeiești desfătări a visurilor.

Și poate pentru aceasta Renan este mai iubit aiurea, decât în Franța de astăzi.

Pamfil Șeicaru

UN NOU MISTICISM; AL FIERULUI

ACUM șazeci de ani, presimțind începutul unei arte tinere, născute din mașinism și viteză, Baudelaire scria: «Oricât de încet ar porni o caleașcă ori o corăbie, ele dau mișcării o grație misterioasă și complexă. Ochiul artistului găsește desfătare în șirul de figuri geometrice, pe care corabia ori caleașca, în trecerea lor, le descriu succesiv și grăbit în spațiu».

Era cea dintâiu încercare de a recunoaște frumusețe mașinilor disgratioase și primitive ale timpului; ale căror strănepoate au întrecut cu mult poate, închipuirea celui ce-a cântat florile de otravă. De atunci vapoarele și-au subțiat trupul, modelate cu răbdare de predestinarea lor să străbată cât mai rapid talazurile oceanelor; de atunci puritatea de linii a unui automobil, îngustat și stilizat de nebulia vitezei, a căpătat ceva din svelteța elegantă a unui cal de curse. Nu se mai poate vorbi de monstruozi-tatea mașinelor, nici de lipsa lor de estetică. Însă arta veacului încearcă a-și hrăni inspirația din viața acestor făpturi androide, care ne înconjoară și schimbându-ne decorul, ne schimbă nu numai înfățișarea lumii, dar viața toată până la cel mai neînsemnat amănunt cotidian. Sunt zorile unui nou misticism, cu zeii într'un Olimp unde atotstăpânirea lui Jupiter a fost uzurpată de șchiopul fărur Vulcan. Miracolul științific, plin de născociri uimitoare și de îndrăneli nebănuite, va aduce cândva poate și acest misticism al forțelor industriale. Incep să apară ici-colo, romancierii și poeții, care fără să ajungă la antropomorfism, atribuie monștrilor mecanici și industriei moderne, însușiri grandioase și meniri supranaturale. Ce frumos și patetic roman ar scrie îndrănețul care ar ridica la simbol revanșa fierului, lucrat de mâna omenească pentru a făuri arme, tunuri și tăiușuri de baionete — și răsbunându-se apoi pe însăș omul creator, pe care supraînmărmările l'au osândit la rășboiul ucigaș! Sunt câteva decenii de când Zola, la apariția celor dintâiu mașini de viteză a transpus unei lo-

comotive câteva din sentimentele care frământau gândul mecanicului. În romanul «la bête humaine»; mecanicul Jacques și locomotiva Lizon. Dar atunci paralelismul între iubita mecanicului și mașină, era exprimată în imagini și simboluri mai degrabă, decât în notări directe. A trebuit mult mai târziu, Kipling, englezul mult mai apropiat de industrie și mașină, să ne facă a înțelege poezia intensă a acestui veac de fier, dând viața mașinilor însuflețite s'ar părea de o viață proprie; atunci când întâia oară o locomotivă proaspăt strujită din atelier lunecă pe șine, sau un vapor de curând slobozit din șantierul naval, înfruntă prima furtună. Rășboiul făcând pe om să simtă mai tragic puterea industriei, a făcut să nască și mitul mașinismului. Mit de legendă; putere drăcească, forță destructivă țășnită din angrenajul cu dibăcie dosit, care a împrăștiat moartea și ruina, în cer, în șanturi, sub pământ, în ascunzișul apelor. Michelet ar fi văzut ceva drăcesc în această întoarcere împotriva omului, a mașinismului, care se născuse pentru a aduce bine și belșug omenirei, și a devenit în decurs de cinci ani — și mai durează a fi încă — geniul ei răufăcător, erou întunecos de epopee. Cu drept cuvânt undeva, Leon Daudet se întreba dacă nu e de prisos truda de a stărpi fiarele sălbătice, când sub ochii noștri sunt înlocuite de o zoologie metalică, mult mai de temut și mai necruțătoare de cum au fost fiarele antedeluviene.

Literatura acestui nou misticism al veacului, ne-au dat până acum pe Wells, Chesterton, Kipling, Alexandre Arnoux, André Thérive. Dar asta nu poate fi decât un început. Lirismul fierului va cuceri cu încetul literatura. Nu ascultă oare copii, de pe acum, cu mai mult interes basmele unde mașini minunate săvârșesc eroismele lui Făt frumos de odinioară; iar mașinile drăcești, nelegiuirile odioase ale uriașului, devenit tank, destructor de tranșee?

CRONICI LITERARE

INSEMNĂRI PENTRU POVEȘTI

de

Adrian Maniu

CU PRILEJUL UNEI NOUI EDIȚII DIN «BASMEL ROMÂNILOR» DE ISPIRESCU

ODATĂ ca nici o dată, va veni o vreme, când poveștile au să fie cercetate pentru alte înțelesuri decât acele ale unor întâmplări depănate la gura focului. Vremile de basm au să fie atunci cântărite cu tot atâta grije, precum cânturarii de azi își ațintesc ochii asupra unei pietre săpate cu răboj străbun, sau, asupra unui cuvânt ce singur evocă o civilizațiune.

Ținând sub ochi cartea pentru copii; «Basmele românilor», de Ispirescu, în vreme ce un copilăș se juca pe scânduri cu un tren mecanic, încet întâiu din joacă, apoi cu înflăcărare, am început să subliniez rânduri și rânduri din minunatele povești.

Nu am cunoștință dacă cineva vreodată a încercat o analiză a basmelor, spre a vedea ce simboluri filozofice pot fi determinate în minunata lor destăinuire. Pornind dela cunoștința că odată au fost mai mult decât desfătarea celor mari, voi aminti pe nenumărații visători ce au răcâit pământul în căutarea comorilor din basme. Unii norocoși au găsit astfel cazane cu bani, alții numai urmele bolovanilor din palate de smei și de feți frumoși. Dar adevăratele comori zac încă sub veriga vrăjilor.

În drumul prin basm ar fi trebuit să pornim conduși de un fir nevăzut pe care să înșirăm prețioasele mărgel. Ne ferim de această cale. Vrem să facem numai o simplă osebire între ceea ce e scornit de fantezia popoarelor, și ceea ce e urma unei civilizații străvechi. Însă această osebire între gând și faptă, va fi uneori imposibilă. Prada e mai bogată decât podoabele unui mormânt de rege. De pildă descoperirea aeroplanelor își are numele legat nu numai de Vuia, ci și de un unchiaș de demult, pe care în alt volum al lui Ispirescu l'am cunoscut întrecând și «Covorul sburător» din Halima și tragedia lui «Icar», cel ce pe aripi de ceară în mitologia elină se ridică — parabolă, deasupra umanității, până în vecie.

În «Hoț împărat» un fiu de domn, își face o datorie din a cunoaște prin ucenicie toate meseriile și astfel ajunge să învețe să și fure — dar mai ales să își «îmb. ne o mașină cu sp. te și v. r. te juri». (Citiți aparat demontabil cu aripi plane și cu helice!). Invenția modernă e prevestită în basmul românesc, pe un principiu mult mai aplicabil de cât sborul păsărilor încercat de îngerescul Icar sau de Leonardo da Vinci.

*

Pădurea de aur, argint, aramă... splendidă comparație poetică... pentru codrii de tei, mesteacăn și stejari.

*

Balaurii. Două ipoteze. Sau hidrele antichității — sau, cum Cuvier, geologul francez, a reconstituit un animal preistoric după o măsea uriașă — de ce nu un cioban de geniu (ca cel ce a doinit Mioriței) — rătăcind prin munți și întâlnind «împietriții» fosile, măsele de mamut, oasele cerbului

preistoric («în basme: cerbul sur»), să nu fi reconstituit și el, imaginile unei vieți străbune?

*

Voinicul tăiat în bucățele și scos apoi din desagi, lipit os cu os și stropit cu apă moartă — nu vă amintiște acel zeu tânăr al Egiptului care avu o tot atât de crudă șoartă la gurile Nilului, așteptând primăvara ca și Făt frumosul nostru cel ce greu somn a dormit? Greu până ce învăță să se prefacă în porumbiel, ca să răpună pe dușman. Tot așa a făcut și Impărăteasa Semiramis. Cetitorii în stele ciobani, sunt frați buni cu magii Chaldeeii.

*

Unde au cunoscut povestitorii români «Ochiannl de sticlă» cu care feciorul de domn, vede peste nouă țări și mări palatul în care stă Doamna Chiralina? Telescoape?

*

În omul de piatră simbolul merită să fie universal. Un frate de cruce (amintire mai veche decât cruciații — cred că e pomenită tocmai în Herodot) află taina de nespus, prin care își poate mântui dorul tovarășului său. Și nu învinge decât ascunzând cele aflate, și împietrește cu inimă cu tot, în ziua în care fratele îi cere să spulbere o bănuială rea ce întunecă prietenia. De unde o fi călătorit acest drum în care merseră până la Crivăț și până la Vânt de Primăvară? Acolo ascultă destăinuirea ascunși sub aripile unei păsări de aur ca în o mie și una de nopți, sau ca Ulise cel siret în rătăcirile sale. Acest basm i-a plăcut mult lui Eminescu. Iată cum intră în miros de rosmarin Vântul: «un flăcău frumos, cu părul lung de aur... și cu un băț în mână, împletit cu tot felul de ierburi și flori. (El poartă 'n mână un toiag, împodobit cu trestii). Ii miroase a om și mănâncă lapte dulce de căprioară, bea apă de micșunele, și se apucă de povestit.

*

Mărturisește vântul, calea lungă de zece ani, ce poate fi străbătută într'o clipă. Și «dacă s'ar duce cineva în pădurea neagră de lângă gârla de păcură, care aruncă cu pietre și foc până la cer, și dacă încăleca pe bușteanul lelelor...» cu care se poate trece gârla.

Ielele sunt de mult identificate cu acele divinități infernale, cărora și Romanii știau că nu e bine să le pomenești numele. Când spoii «ele» înțelegi de cine e vorba.

Dar gârla de păcură asvârlind pietre de foc? Unde a văzut povestitorul român acest fenomen geologic? E vorba de vulcanii noroioși din cotitura Carpaților, sau de alți vulcani autentici? De unde viziunea cu pietre și foc sărind din păcura lavă — și nu plouând ca în Sodoma?

*

«Mama Crivățului o să trimeată un ovrei cu niște cămăși ca pânza păiajenului dar otrăvite. Cine le îmbracă fără să le ude cu lacrimi de turturică va muri.»

În graiul popular, nu odată drumul lui Traian e făcut de jidovi și ovrei — singuri care se pricepeau în lucruri extraordinare. Să lăsăm însă această problemă economică, amintind o cămașe otrăvită ce a fost datăoare de moarte pentru nemuritorul Hercule!

O cămașe otrăvită. Basmul român ca și legenda greacă par confuze. Oare despre ce să fie vorba și cum ucideau cu cămași otrăvite vrăjitoarele? O cronică de pe vremea ciumei luminează textul. Atunci cioclii aruncau hainele morților prin curți ca să răspândească boala! Infecția datorită microbilor era exploatarea de cei răi. Desinfectantul la-crimilor e slab deși poetic.

«Feciorul ascuns în cerbul de aur» — ca în calul Troian, spre a intra în cetate și apoi «în iatacul» frumoasei. Când fata de împărat se preface că doarme numai ca să prindă pe Făt frumosul cerb, bufniță sau chiar porc, fără ironie, — atunci amintim că și Psihé a încercat să își cunoască iubitul — deși Ea nu e silită apoi să îl caute până la marginea lumii, tocind toiaș și opinci de fier, pentru că, l'a prins cu adevărat.

Fata părăsită cutreerând lumea cu copilașul în brațe se oprește la casa în care pasă-mi-te ședea Mama Sântei Lune. Vedeti tabloul. Bătrâna galbenă îi dă o găină friptă, din care iar simbolic trebuie păstrat fiecare oscior, apoi fata merse merse, prin niște câmpii numai nisip, așa de greu era drumul că făcea doi pași înainte făcea și unul înapoi...» E vorba de pustia africană sau de cea arabă? Peisagiul e exotic. Dacă îl completăm cu lei și pardoșii paralei din alte basme, cu coarne sburlite, pândind de sub poduri de aramă, ce pot să fie stâlpii unor ape ducte străbune, imaginea se desfășură în plin Orient. Nu numai alte timpuri; — altă climă.

Și ajunge la o văgăună care era într'un colț de munte, (mare de puteau să intre șapte cetăți într'însa). Acolo ședea vântul. La Greci și Romani, vânturile erau ținute când în burdufuri, când în peșteri.

Iubitul își făcuse acolo un fel de casă, grămădind buștenii unul peste altul și împletindui cu nuielele. Amănuntele despre Dacia preistorică nu sunt străine acestei arhitecturi! Acea casă n'avea nici ferestre nici uși — intrarea era pe deasupra.

Voinicii se înțeleg pe rând să grijească de foc să nu se stingă. Cultul focului la toate popoarele indo-europene, (vezi Fustel de Coulanges) ca și pentru vestale, are pedeapsă sacră — moartea.

Și ajunge la o peșteră mare unde trăiau oameni uriași cu un ochiu în frunte... Cu un tăciune uri-

așul e orbit — Făt frumos din balaurul cu șapte capete răpește focul, ca să se reîntoarcă acasă... din peștera omerică a ciclopilor.

Făt frumos cu carată de sticlă e «adus pe ape într'un sicinel încheiat și smolit bine» e acel în care a călătorit și Moise al evreilor și copilul etrusc!

«Un armăsar cu șase așipi», caili înaripați de pe porțile Ninivei.

«Movilele de pământ ce ai întâlnit până aci sunt frații fetei împăratului și oștile lui».

Da, cele mai multe movile tumulusuri și ghergane scite în Muntenia, Moldova și Ardeal sunt pline de oasele armatelor de altă dată — ai împărașilor roșii și verzi, pe care numai basmul îi pomenește, arheologului uimit.

Împăratul vrea cu orice preț «măcar o stârpitură de copil». Romanilor le era rușine să n'aibă urmași. Dacă împărăteasa prinde sămânța mușcând un măr, să ținem minte că și Buda s'a născut pe gura mamei sale.

«Nu mă omori Făt Frumos», vorbește Știuca, în basmul ce poate a fost întâiu fabulă. Ține acest solzișor și te vei gândi la mine. Toată vrăjitoria și descântecetele leagă în evocație, partea de întreg.

Ca să nu-l prindă măiastra — Făt Frumos se preface în lindină «și se ascunse chiar în coada fetei». Cu un humor delicios, domnița ia ochianul și îl caută pe cer strigând obosită, «te simt că ești p'aci pe aproape, dar nu te văz. A ta să fiu».

Paraleul «cu dinți ca cei de fildes și cu ghiare ca secerile», din Iliana Simziana, e o justă caracterizare a felinelor carnasiere — ce nu au fost vâ-nate prin pădurile dunărene, ci aparțin codrului oriental în care Alexandria și o mie și una de nopți ar fi adus inspirația. Amănuntul ghiarelor e văzut cu ochii. Dar când și unde?

Sfârșesc aceste scurte sublinieri din numai câteva basme românești. Ar trebui un voinic înțelept în luptă piept la piept, cu sfinxul, să desvăluie enigma.

Am lăsat afară nenumărat de multe imagini ce sunt porțile marilor tainite de gând. În vechime se păstrau marile adevăruri pentru puținii aleși. Credem că am satisfăcut și acest obicei.

Trebuie să ne oprim la acea ipoteză a eredității care arată că în acelaș neam, nu există numai asemănări fâțișe, ci și interioare. Dovezile eredității le găsim exterior, în cuvinte filologice, iar interior în identități de gând și de vis.

D I N A M O P O E Z I A

de

G. M. Ivanov

Al doilea articol

ÎN creațiunea lor dinamopoetică, poezii proletari, cari nu au ieșit totuși din găoacele cazone ale criticii sovietice — au scris versuri de o rară fru-

musețe. Nu e nevoie să fii neapărat marxist-ortodox ca să aprobi, sau pentru că nu ești, să desaprobi. Pretutindenismul frumuseții — când această

frumusețe e emanația strălucitoare a adevăratului talent — nu e o abstracție, ci o realitate, și această realitate întotdeauna și oriunde, covârșește concepțiile și preferințele sociologice.

Poetul Mihail Gherasimov cântă:

— Noi totul vom lua, noi totul vom cunoaște,
Vom despica adâncul până 'n fund,
Ca 'n Maiu ce înflorește 'n aur
Ni-e sufletul primăvăratec beat.

Și noului muzeu — clădirii,
— Măsură n'are-avântul nostru mândru,
— Noi suntem: Wagner, Vinci, Tițian,
Și noului muzeu — clădirii
Zidi-vom o cupolă, cât Montblanc.

Și în cristalele marmorei lui Angello,
Și 'n tot, cu ce ne fermeca Parnas,
Cânta eternul creator avânt
Ce străbătea prin noi, ca un fluid.

Noi altoirăm orhidee
Și legănarăm leagăne de trandafiri.
Nu oare noi eram în Iudeea
Când învăța să ne iubim Hristos?

Noi pietrele am pus: — a Partenonului
Și-a uriașelor piramide;
A tuturor templelor, a Sfinxilor, a Panteonului
[rilor

Noi am tăiat granitul cel răsunător.

Și sburdalnic, ca un flăcău încrezut, fiu și manierat,
Iliă Sadôfiev, într'o formă de o impecabilă
eleganță, făgăduiește:

— Vom iuți, vom înmulți
Și distrugeri și izbânzi.
Iar cu plugul minții colective
Țelina vom ridica, țelina vom răsturna
Și pe toți vom îmbăta
Cu minunea încântării noastre
Mai mult decât raiul, mai frumos decât
[soarele,

Și luându-și născocirile entusiaste drept o realitate
înfăptuită același poet vede cum:

— Se perindă premergătorii veacurilor vii-
[toare:
Scriitori, poeții și barzii proletari.
I-au trimis gloatele, masele, milioanele, mili-
[ardele.

Sunt legioanele:
Fabricilor ce urlă mânios, a uzinelor, a șan-
[tierelor,
A foburgurilor înfumate, a tavernelor și a
[speluncilor,
A minelor întunecoase, a salinelor, a subtera-
[nelor,
A regimentelor ce brăzdează lanurile
A cazarmelor, a vapoarelor...

I-au trimis mahalalele, periferiile, orașele,
Și ei, ca titanii, au sfărâmat lanțurile robiei,
Și au spus lumii cuvântul lor.
Cuvântul nou, înaripat, răsunător, de foc:
«Libertate, soviete, toată puterea să aparțină
[muncitorilor!.

Și au înscris în istorie, din care se desfată
[aburi de sânge,
Din cele mai frumoase poeme, pe cel mai
[frumos poem:

— Și care 'n lumea veche n'a mai fost nici-
[când —

«Republica sovietelor».

Uzina trecutului, adică cea burgheză. Din poema
lui M. Gherasimov «Octomvrie»:

— E negru catafalcul uzinei,
Sunt posomorite mulțimile muncitorilor,
Și din tavanurile acoperite cu funingine
Fumul le ucide vederea.
Scânteile coșurilor ce se sting
S'ating de coardele stelelor.
E sunet funebru — sunetul armelor,
Iar alături — un sicriu de tuciu.
Uzinele sunt temnițe de fier,
Și 'n șlepuri e un mort plin de puteri...
Cuptoarele sunt urne ce ard
Împreună cu cenușa inimilor muncitorești.

Uzina de azi, adică cea sovietică. Poezia lui
Iliă Sadôfiev:

— Deabiă astăzi am simțit, deabiă astăzi am
[aflat:
Fiecare zi 'n rzină e o sgomotoasă sărbătoare
[— carnaval.
Fiecare zi în ora fixă, rând pe rând perechile
[sunt cu cânturi invitate,
Oaspeții sunt în costume ca 'n zi mare, ce
[Răsunet, uruituri, dansuri și cântări!
Ce răsunet, uruituri, cuvântare făurită din ră-
[sunet măsurat, cuvântare fără vorbe!
E zvelt dansul și e ritmic dansul lucrătorilor
[înveseleți.
Fiecare zi 'n uzină, e o voluptate fiecare zi 'n
[uzină,
Să pricepi ce fierul spune — să auzi o nouă
[taină,
Și să 'nveți dela mașine să distrugi cu forțe
[vii,
Să crezi fără încetare lucrul nou și strălucit.

Proletarul își are rugăciunea lui — e munca. Și
după ce necredința fu declarată ca religie de Stat-
și pentru că poetul mai mult ca oricare altul trei
bucuri să aibă un templu, poetul Vladimirov din uzină
face templu.

— Vom preschimba uzina noastră
In biserică a sufletului — datătoare de
[vieată —
Și va fi lumea și mai nouă și mai frumoasă
In zgomotul și 'n liniștea voioasă.

Și chiar Monna Lisa e alta.
O Monna Lisa într'o comunitate socialistă?

Există totuși. Cealaltă, cea burgheză a rămas
pentru vecie într'o frumoasă nemișcare și numai
zâmbetul de pe colțul buzelor ei, deabia-deabia
perceptibil, e par'că o tresărare. Monna Lisa pro-
letară e pe stradă, în mers, în mișcare.

— Pe străzile răsunătoare-a Capitalei,
Tresar zgribulite felinarele,
Și de pe ele alunecând, cad pe asfalturi pasări
Și penele zorilor dimineței.
Cu un ecou de mii de mii de sunete
Tropăie copitele pe granitul de foc,
Iar Monna Lisa cu răs tainic
Și-aprinde azurul obrazilor.
Pe umerii în tresăriri,
Pe granitul intrandafiriat
De pe felinare cad luminile
Pe întinderea pavajului aurit.

În felul acesta, poetul Sadöfiev, proiectând în afară în false apercipții vizuale, un viitor care există numai într-o închipuire desfăcută de prezent, și crezând că el se găsește chiar pe pragul «Ușilor viitorului», vorbește tuturor poezilor cari au fost până la el:

— «Orbilor! Să țineți minte că ceea ce voi ați
[înghesuit

În dogma condițională, știrbă și ritmică,
Nu mai trăește!

Și tot ce se zămislește în virtutea legilor vechi
Intr'o clipă va muri!

Noi, cei răsculați, noi, cari am sfărâmat că-
[tușele robiei,

Suntem chemați să zdrobim și dogmele cele
[vechi,

Și formele.

Fiindcă poemul creat de noi

E însăș — vieața.

Poemul «Republica Sovietelor» declarat de poezii dinamoproletari ca cel mai frumos e însăș vieața... Avem însă dreptul să ne îndoim și să punem întrebarea: sau imaginația poezilor dinamo-societici nu se nutrește din impresiile lumii reale, sau ei sunt membrii activi ai partidului Comunist și în virtutea decretului din 1920 a militarizării tuturor forțelor poetice și artistice ai republicii — fac o poezie de propagandă, o literatură cazonă pentru scopuri foarte personale...

În realitatea și în hotarele geografice ale acestui poem, dinamismul industrial și social s'a diminuat în felul următor:

Din 400 de fabrici de zahăr, care produceau atâta zahăr încât în Anglia și în Germania se hrăneau câinii cu zahărul rusesc, au rămas acum șapte. Pe imensele plantații de sfeclă, cresc acum buruieni, mărăcini și urzici. Nesfârșitele basinuri de cărbuni de fier — din Donet — sunt lăsate în părăsire. Deabia-deabia se scoate o minimală cantitate de cărbuni. Locomotivele sovietice merg cu lemne. Din cele două sute de mii de lucrători dela o singură fabrică din Petersburg «Putilov» au rămas deabia 8 mii. Ceilalți s'au împrăștiat prin sate după o bucată de pâine. Aceeaș stare de lucruri e pretutindeni. Fabrica aproape a dispărut din pricina lipsei de cărbuni. Lucrătorul a devenit altceva însă nu un producător. Uzina a înghețat.

Totul a înghețat. Chiar și sufletele oamenilor. Suma vieții s'a micșorat până la ultima linie. Se poate oare ca numai cu imaginația — chiar incendiar de febrilă — să despici pământul, să-i iluminezi adâncurile, să schimbi fabrica și uzina în temple ale muncii, să mașinizezi întreaga producție, să electrifici a șaptea parte a uscatului și dintr'un cimitir să faci pe cel mai frumos dintre poeme — însăș vieața?

* * *

Totaluri: Poezia dinamoproletară e frumoasă pentru că e o creație a unor adevărate talente.

E sectară, pentru că se separă, se divide, se clasifică și se pune serviciul unui principiu politico-economic.

Devine un instrument de luptă socială.

Iși însușește un caracter de dogmă chiar după ce a vrut să sfărâme și înainte de a fi sfărâmat pe celelalte.

Monopolizează tărâmurile și le îngrădește de pătrunderea în ele și înflorirea pe ele a altor talente cu alte avânturi.

Și ceea ce nu se iartă — uită că vieața nu știe

hotare cum nu le știe nici zămisirea creatoare al adevărului poet.

Invățături: Însăpământătoarea desnodare de energii a Revoluției, o mișcare planetară de mare — a pus în mișcare și ființa poetului.

A răsărit poetul mișcării — dinamopoetul.

Poetul — oricare — e o rază.

Toți poezii sunt lumina lumii.

Poetul strălucește îndoit de frumos și de tare: din lumina geniului său și din lumina ideologiei celei mai curate ale epocii sale.

El e deasupra claselor și trebuie să rămână în afară de încăerările lor.

El își are țința și numai una — pentru că chemarea lui e dela Dumnezeu: universalismul cultural al întregii omeniri.

Universalismul cultural iar nu internaționalismul politic.

Așteptări: Poetul proletar, ca om viu, ca membru al unei comunități, are dreptul și poate visa în voie. Să viseze, însă să nu înșele dinadins: nici pe sine, nici pe ceilalți. Fabrica — așa cum vede el — va fi. Uzina — cum o vrea el — va deveni un templu. Va veni și ziua când «fiecare zi'n uzină va fi o voluptate» de creație al lucrului nou și strălucitor. Se vor înfăptui toate visurile lor și a celorlalți. Și vieața întregii omeniri — nu numai un colț al pământului — va fi odată și odată — un poem dumnezeesc de frumos.

Deocamdată însă, ci mai mult ca oricare altul, sunt datorii să nu uite pe dascălul lor, Karl Marx, care cu multă chibzuială a strămutat în sociologie ceea ce un om mai mare și mai folositor ca el, Darwin, formulase în biologie:

«Formele superioare ale producției — (prin urmare ale tuturor posibilităților de a transforma vieața) — iau naștere numai atunci când în sânul societății vechi există toate condițiile materiale pentru nașterea lor».

Karl Marx. Capitalul.

Fără aceste condițiuni materiale și timpul necesar, o transformare siluită e o naștere grăbită și moartă, în sociologie o transformare siluită e o Revoluție sângeroasă și stearpă.

De ținut minte: Poezii tuturor timpurilor și tuturor națiunilor sunt una. Unul este rolul personalității lor artistice în procesul muncii și în dezvoltarea omenirii. Adjectivele «burgheze», «proletar», «colectivist», «individualist», «contemplativ», «dinamic» — nu spun nimic — și dacă convin cândva cuiva, poezilor niciodată.

Cel care și-a păstrat mai curată și mai neschimbată ca orișicare altul — fața sa, și cel care și-a întărit mai mult ca ori care individualitatea sa, a fost Goethe. Și iată ce scria el cu două luni înainte de moarte:

«Ce sunt eu singur? Ce am făcut eu însumi? Am adunat și m'am folosit de tot ce am văzut, ce am auzit, ce am observat. Opera mea e nutrită de mii de oameni deosebiți: de neînvățați și înțelepți, de proști și cuminiți. Copilăria, vârsta matură, bătrânețea — totul îmi aducea gândurile sale, aptitudinile sale, nădejile sale, alcătuirea vieții sale: deseori eu culegeam ceea ce semănaseră alții. Opera mea e munca ființei colective, și această ființă poartă numele Goethe».

Goethe e cel mai sintetic poet, și chiar din punct de vedere a contravietății claselor. Poetul — oricare — trebuie să fie ca el, pentru că —

Ars-una.

DRAMA ȘI TEATRUL

«PĂMÂNTUL MORȚII» (TERRES INHUMANES), DE FR. DE CUREL

de

Ioan Marin Sadoveanu

CU toate asigurările de fiecare clipă pe care ni le dăm nouă și altora, că suntem un popor de cultură franceză — și vroim întotdeauna să subînțelegem sfera ei cea mai cuprinzătoare —, pentru cel care trăiește în plină actualitate românească, subzenia acestei cupole străine înălțate cu tot dinadinsul pe viza noastră culturală, e vădită de mult.

Ar fi o mare binefacere înțelegerea unei culturi atât de complete, până în cele mai mici amănunte. Să nu ne facem însă iluzii; suntem departe de acest ideal. Sunt poate de vină — la cei mulți — metoadele noastre greșite și insuficiente de informație asupra culturii franceze; sunt poate de vină — la cei puțini — anumite elemente străine care intră în alcătuirea spiritului lor și cari le frâng, le cotesc, dela un anumit punct, deplina înțelegere.

Cauzele acestei greutăți, care ne împiedică să ne așezăm în linia celei mai bune și adevărate tradițiuni franceze poate să fie și de alt ordin, nu numai pur cultural. Sufletul nostru — după cum am mai scris și aiurea — poate să fie așezat numai pe o bază latină; înălțimile lui însă să caute poate alte apropieri, alte înfrățiri... E o problemă care ar trebui amănunțită sub toate laturile ei. Deocamdată ne mulțumim să o amintim aci, în treacăt, scoasă fiind la iveală, prin câteva experiențe, foarte puține la număr, de contactul luat de către publicul românesc cu opera lui Fr. de Curel.

Din Curel, reprezentantul cel mai francez — în înțelesul mare și adevărat — al literaturii franceze, (cu piesa recentă «Pământul Morții»), ni s'au pus la îndemână numai două lucrări. După cum se vede nu prea am fost răsfățați; socotim totuși aportul ca suficient, pentru ca grație lui să notăm rezultatul experiențelor.

Prima operă «Idolul», publicul a primit-o cu răceală; dacă atmosfera s'a mai încropit puțin pentru «Pământul Morții», noi credem că trebuie să punem această ușoară ameliorare pe seama anumitelor elemente melodramatice și patriotarde, pe care Curel le-a alambicat în ultima sa piesă, ca pe o umilintă de mare artist, ideilor tiranice și șovine ale masselor.

Fondul însă, al adevăratelor sale calități de mare scriitor, în amândouă operele, a rămas neatins, fie de desaprobară fie de aprobarea marelui public.

Pe acest fond se așează clina anevoioasă a ideii, care urcă vertiginos, în toate piesele, sub mâna lui Curel, dar care urcă după anumite reguli, cari intră în linia cea mai puternică a spiritului și tradiției franceze.

Și tocmai în linia aceasta noi nu isbutim — dintr'o cauză sau alta — să ne așezăm.

Curel este astăzi sinteza tuturor marilor calități spirituale ale neamului său, calități pe care le păstrează până în vârful piramidei, la care urcă: o arhitectură — atât în ideologie cât și în tehnică — formată din linii mari, precise, severe, poate puțin rigide; o limpezime absolută în concepții și mai ales, totul legat cu lanțul de oțel al unei logici fără nici un inel dubios. Astfel, deși cred că temeliile acestea cureliene — de masivitate, netezime de con-

tur și trăinicie latină — sunt singurele pe care poate construi și spiritul românesc, același spirit când se înalță, cred că preferă săgeții ascuțite și materiale din vârful edificiului francez, nourul nelămurit și alergător al cerului slav.

Scara ideii în opera lui Curel, puțin seacă și prea logică schematică în înălțimile ei, se pare a fi prea anevoioasă spiritului românesc.

Obosit de un plan sever, strâns oarecum într'un joc precis de linii fixe, publicul nostru cu greu mai poate gusta astfel poezia mare ale cărei șivoae inundă opera întreagă. Căci ea nu lipsește nici din «Pământul Morții», în care, un intelectual francez, aviator în războiu, aterisat în Lorena copilăriei sale, iubește într'o noapte o princesă germană, pentru ca a doua zi, inamicii din ei să reînceapă lupta, luptă în care va cădea princesa și în locul aviatorului, mama sa, o bătrână eroică.

În dialogul lung — aproape tot actul al II-a din centrul piesei, poezia aceasta, după modelul marelui stil francez, care coboară de drept din clasic — în câteva linii, pictează sufletul unui neam întreg: toată Germania, cu sufletul ei medieval, Germania pădurilor nesfârșite și a uriașelor băți de sălbătăciuni, e în câteva replici și într'o amintire de vânătoare — dela curte — a principesei....

Apoi cântecul acela de dragoste, de tragedie, aspru, dintre cei doi oameni cari în curând vor fi reaprinși de ura datoriei lor, e neîntrecut.

Conflictul, desfășurat prin căi necunoscute și neașteptate, ca ale vieții însăși, rezidă în apropierea acestor două ființe, autogoniste prin toate datele problemei. Mișcarea tragică se va produce în cuprinsul nelămuritului caer de sentimente, care va ieși la iveală, după dragoste.

Dar ce poate însemna dragostea aci?

O dublă legătură; o împletire din vanitate și sexualitate. Atât și nimic mai mult; înduișerile sunt umbre care se topesc de îndată ce se nasc.

Sau Curel a închinat fiecareia din aceste idei: vanitate și sexualitate, câte o piesă. Celei dintâiu capod'opera: «La danse devant le miroir»; celei de a doua: «L'âme en folie». Mai ales ideea aceasta de sexualitate, e frecventă, așa zice chiar baza raporturilor dintre bărbat și femeie, în cugetarea lui Curel.

«Pământul Morții», «piesa lui de războiu», e ca un mozaic, lucrat cu elemente îmbinate din toate temele dezvoltate mai de mult. Conflictul ei aproape clasic — lupta dintre dragoste, fie ea văzută numai sub anumite laturi, și datorie — e turnat în cel mai de preț tipar al unui determinism scenic. Din punct de vedere tehnic e o continuare a «formulei lui Curel»: cea mai limpede și cea mai puternică din câte a născocit teatrul francez.

În întregime, opera e susținută cu noblețe la un nivel ridicat ceea ce face ca, chiar cu un final melodramatic, să fie un spectacol de o reală valoare, în așa numitul repertoriu «eclectic» al teatrului «Regina Maria».

Dintr'o interpretare onorabilă, să amintim izbutirile d-nei Lucia Sturza-Bulandra și ale d-lui Ion Manolescu.

CRONICA ARTISTICA

G. PETRAȘCU

de

Nichifor Crainic

DE arta lui Petrașcu nu-ți poți apropia ușor cuvintele, chiar dacă prin corespondență de temperament pătrunzi sufletește în intimitatea creațiilor lui. E arta cea mai îndărătnică față de strunga formulelor curente. Mai întârziate ori mai înaintate, aceste formule primesc cu bunăvoință să găzduască pe artiștii noștri plastici. Și mai fiecare dintre ei se simte măgălit în confortul modern sau modernist al unei formule europene. Unii se statornicesc, alții le iau pe rând, cum ai schimba camerele de hotel. Petrașcu stă deoparte, singuratic. El refuză onoarea de-a fi chiriașul unei formule.

Îmi vine în gând o privilegiu de orașel austriac: pe laturile văii, sprintene vile ce-și arată printre maldăre de verdeață surășul lor pitoresc; una, două, trei... toate surid la fel. Când ai ajuns în celălalt capăt, impresia s'a uniformizat în aceeași formulă de zâmbet: vilele sunt clădite toate în același stil. Dar iată, pe șoldul muntelui, deasupra orașelului, un castel străvechiu își ridică turnurile semețe peste vărfurile brazilor. Gravă și plină de taină, desfăcându-se din liniile severe ale zidurilor, stăpânește de acolo de sus măreția lui izolată peste surisul uniform al vilvelor din vale... Nu știu de ce-mi vine în gând această imagine. Poate fiindcă și colorile lui Petrașcu ridică uneori castele străvechi pe șolduri de munte; poate fiindcă întreg caracterul picturii lui e grav și sever într'o vreme când pictura noastră suride veșnic la fel; poate printrucă tehnica lui e izolată, fiind numai a lui; ori poate pentru toate aceste lucruri. Artă lui și-a clădit un cuib al ei din care domină peste vilele uniforme din vale.

Hrănită din puterile proprii, ea a crescut prin vreme încet ca stejarul, durabilă ca el. A avut un sămbure binecuvântat: viziunea plastică a artistului, sigur de ea dela început. Lumea, cum o vede Petrașcu, se deosebește dintr'o miie. Între el și ea nu s'au interpus ochelarii colorați ai nici unei doctrine. A văzut-o cu instinctul unui ochiu primitiv. Și-a pictat-o cu frenezia unui temperament clocotitor. A fost o vreme, prelungită ca ultim ecou până la expoziția de acum patru ani, când spumegările nestăpânite ale acestui temperament se revărsau în talazuri de colorii întunecate peste lumea lui, distrugându-i contururile și înecând totul în armonii enigmatice. Pânzele lui de-atunci erau mai mult acorduri pure de colorii sub care lucrurile de-abia se mai ghiciau ca de sub apele unui potop în scădere. Era un impresionism subjugat viziunii sumbre a pictorului și l-ai fi bănuț mai degrabă evoluat într'un absolutism coloristic, decât în realismul artei lui de azi. Temperamentul îl domina și, vrând să se exprime prin lucruri, se exprima peste lucruri, neținând seamă de ordinea lor obiectivă. De aci și caracterul de

învălmășeală turmentată, de haos și de enigmă al multora din pânzele de atunci.

Lumea lui Petrașcu apare astăzi limpezită și iluminată. Între ea și temperamentul lui s'a statornicit un raport de întrepătrundere, ce-și află expresia echilibrată în realismul sugestiv al pânzelor actuale. Lucrurile se desfac din învălmășeala enigmatică și, îmbrăncite parcă de nu știu ce puteri ale naturii, înaintează în tablou sigure, grele și masive, cum intră vapoarele într'un port. În pasta vâpselii, ele își imprimă caracterul real cu un relief de lucruri aievea. Dar tot acest caracter realist n'are nimic aface cu reproducerea obiectivă a naturii. Temperamentul artistului le transfigurează vorbind prin ele, dinlăuntru lor. Coloarea care le îmbracă, undind în tonuri și'n nuanțe ce se contopesc printr'un meșteșug propriu, e dogorită de vieața interioară a acestor lucruri, iar nuanțele și tonurile se aprind și se sting pe suprafețe în ritmica fâlfăire de flacără a acestei vieți lăuntrice: vreau, în lipsa unui termen tehnic pentru felul lui de-a colora, să pun în evidență neobișnuita putere de sugestie a picturii lui Petrașcu. E proprie până la intransmisibilitate. Așa ne putem explica de ce un artist atât de caracteristic n'a creat școală. Caracterul obiectului central dintr'un tablou, răspândit împrejurul lui prin corespondențe imperceptibile de tonuri, crează totdeauna atmosfera prielnică. E ca și cum sufletul lucrului ar umple aerul din preajmă. Și variază dela pânză la pânză: liniște diafană, pustietate, posomorire, dramă înăbușită, neliniște și fantastic. Dar peste toate apasă accentul grav al aceluiaș temperament ce nu obișnuiește să rădă. Chiar florile capătă, în colorile lui, relief și luciri metalice, sub învăluri de nelămuriri și de neliniște.

Tehnica lui aparte are un echivalent psihologic: creațiile lui Petrașcu sunt ale unui singuratic pe care oamenii nu-l interesează. Cu două trei excepții la 160 de tablouri. Oamenii își au sufletul lor. Să stai cu paleta în fața lor e oarecum o umilință: trebuie să renunți la sufletul tău. Artistul preferă să se țină la distanță. Uneori îi vede de departe: pete de colorii, interesante întrucât intră în ritmul vibrațiilor lui cromatice. Și totuș, stingheritori sunt și-atunci. Îi simți după stângăcia cu care se profilează pe un sân de mare albastră. Și i-ai dori excluși: să rămână în fața ta sufletul artistului contopit în adâncă armonie a lucrurilor. Pe ele singure le îmbrățișează văpăile acestui temperament singuratic: străzi pustii de trecători, bărci pe Dunăre, plaje de mare, dâmburi sihastre, interioruri de atelier, natură moartă, și mai ales case. Ai zice că toate aceste lucruri neînsuflețite le alege înadins ca să poată turna în golul lor prisoșul viu al unui suflet ce dă pe răscoale ca flăcările din cuptorul prea încărcat de cărbuni.

CRONICA MĂRUNTĂ

URME de așezări antice se găsesc multe în România, și fără îndoială puțin știm despre ele, numai fiindcă până acum puține lucruri ne-au spus

arheologii. Cetăți și rămășiți de drumuri pietruite, picioare de pod încă nu deplin măcinate de valuri, tumuluri și chergane în pustiul băraganului, ape-

ducte din care au mai rămas întregi olane de pământ ars. Material pentru candidații la cadre universitare, descoperiri petrecute în taină și discutate acolo, în îndelungi controverse pecetluite în broșuri, pe care le cumperi apoi, târziu de tot, netăiate, din băcăile anticarilor de pe cheiu. Atât, și mult încă din trecutul acestor meleaguri rămâne mister, chiar pentru cărturari. De aceea o broșură ca cea despre cercetările arheologice din munții Hunedoarei făcute de profesorul de arheologie dela Cluj, D. M. Teodorescu și Dr. Martin Roșca, directorul unui Muzeu din aceeași capitală ardelenescă, se citește cu adevărată nerăbdare. E vorba despre peștera dela Cioclovina, întinsă pe sub pământ o jumătate de kilometru, cu lungi coridoare și încăperi boltite, întortochiate, de unde s'au desgroat din lut și pulbere mărunță de pământ, urme de cioburi, de unelte și foc. Vetre cu cărbuni stinși de mii de ani, în jurul cărora au stat cândva adunați oameni despre cari încă nici istoricul, nici arheologul, nu știe să spună nimic precis.

Dar mai arzătoare întrebări, fără răspuns, pun ruinile celor trei grupuri de cetăți din munții Hunedoarei, între care se numără și Grădiștea, și unde stau ferecate poate cele dintâi taine ale istoriei noastre. Urme dinaintea cuceririi romane, cu dovezi de civilizație băștinașă și îndestul de înaintată, ca să fi priceput rostul apeductelor și cisternelor de apă, după cum vorbesc pietrele. Urme în care s'a mai găsit și monedă de bronz, bătută de orașul grecesc Histria, cu capul ei de Hermes și cu racul de mare; ban purtat de negustori cu un veac înainte de Cristos, când băștinașii acestor locuri, înainte de romani vor fi avut legături de negoț tocmai cu grecii Mării Negre și poate cu cei mai îndepărtați încă. Ce lume a ridicat cetățile acele, cu ce învățătură, pentru apărarea de care vrajmașii, n'o spun încă nici stâlpii ciopliți, nici fărâmele de calcar moale, cu profilaturi care-au împodobit pilaștrii încăperilor nivelate de milenii.

Cei doi cercetători se feresc a se împotmoli în vagi teorii. Cercetările sunt abia la început, primitiv și sărac ajutate de Guvernele ce risipeșc milioane în cele mai fantastice și vane operațiuni. Indărădnicia singuraticilor e cu atât mai prețioasă. Dar am dori-o mai cald sprijinită, pentru a prinde o lucire de lumină, din besna celor dintâi începuturi ale noastre, despre care puține se știu, și multe se spun, de către atâtea capricioase și neînfrânate închipuiri cărturărești.

SE pun pietre pentru mai târziu... În potopul de conferințe de azi, publicul este chiebat să adere oarecum, la idei cari își așteaptă încă brațele înfăptuirii de mâine.

Și astfel se trec cicluri întregi de vorbiri despre politică, despre economie politică, despre artă, despre literatură...

Un zvon, de curând născut, pare a turbura însă liniștea acestei ploi mărunte și teoretice. Unul dintre cercurile noastre culturale — «Poesis» — vrea cu orice chip să treacă dela vorbă la faptă.

Și după ani întregi de propăvăduire se încearcă să clădească pe schelele tuturor gândurilor frământate până acum. Azi e numai un miracol — Sora Beatrice a lui Maurice Maeterlinck, la Ateneul Român — mâine poate va fi mai mult, să nădăjduim cel puțin. Năvala tinerilor întreprinderi, desgheață bătrânele ziduri. Prin visurile nelămurite ale atâtor muziciani, cari domnesc sub cupola bătrânului

Ateneu, făpturi «fantasmagorice de culori» vor străbate, ducând cu ele melopeea misterelor...

Va arde tămâie, vor bate reflectoare, și leproși cu inimi de foc pe piept vor săruta poalele mantiei Făcătoarei de minuni și — se vor mântui. Orbii vor vedea, îngerii vor cânta, schilozii vor alerga...

Năvală tânără, cu Maeterlinck în frunte.

FUNDAȚIA Principele Carol, a adunat la un loc o sută cincizeci de pânze într'ales, din epoca picturii noastre dela 1825—1870, atunci când sub privegherea măestrilor formați la Roma și în academile Franței, se făcea trecerea dela fresca bisericească la începuturile de pictură modernă. Pânzele au fost alese cu anevoie; știm altele, aiurea, tot atât de însemnate cel puțin, păstrate cu sgarcenie de moștenitorii boierilor de pe vremuri ori aruncate în poduri, la un loc cu rămășițe de gospodării căzute în paragină. Poate cândva s'ar cuveni adunate într'o pinacotecă ce întârzie a se înfăptui. Așa cum a fost înfiripată expoziția de studiu, e un început cu făgădueli de roade și nu sunt cuvinte îndestul de calde de laudă, pentru gospodarii Fundației care largesc preocupările acestui așezământ, peste îngrădirile celor dintâi angajamente de program. S'au putut vedea așa lucrări ale ucenicilor apuseni, veniți să ne învețe meșteșugul pictoricesc. Preziozi, Suter, Chaldek, Szatmari, pe urmă pânze ale zugravului Toma și polcovnicului Niculae; cea dintâiu generație ce avea să pregătească drum pictorilor pământeni, duși să învețe singuri meșteșugul în străine țări, la maeștrii academiei Sf. Luca din Roma ori la academile franceze, la Cabanel, ori la Aty Scheffer. Sunt pânzele lui Rosental, Lapaty, Nasta, Negulici, Hentia; după cari, Aman și Tătărăscu au găsit drum bătut pentru învățăturile lor occidentale, de unde mai târziu aveau să ne răsară păstori și primăverile lui Grigorescu și florile înrouate ale lui Luchian. Patina vremii a adâncit colorile pânzelor; stângăciile începuturilor apar așa cu o poezie mai caldă ochilor veniți să se plimbe repede dela o cadră la alta. Pânzele acelea cu naivitatea lor cinstită, ne-au părut însă în sălile Fundației și ca o mustrare discretă, trimisă ultramoderniștilor noștri văpsitori, care în ultima vreme ne-au importat din apus cu tot tâmbălăul cuvenit, o artă a cuburilor și ațelor de paianjen. Se află în acele tablouri, iscalite de maeștri cu totul uitați, și un început de lămurire a propriei noastre vieți sufletești, așa cum o găsim și la cei dintâi scriitori ai timpului. A fost prin urmare folositoare expoziția cu dragoste alcătuită de Fundație, nu numai pentru documentarea breslașilor de pictură, dar pentru documentarea sufletească, a noastră, a tuturor, care-am pierdut multe legături cu trecutul, și plutim sufletește peste goluri.

AJUNGE o carte românească de literatură, în doisprezece ani, chiar până la a cincea ediție. Minunea s'a întâmplat cu «Haiducul» de Bucura Dumbravă, în traducerea d-lui Teodor Nica și în tipăritura «Cărții Românești». Despre roman s'au scris multe, încă înainte de tălmăcirea din nemțește. Vieța acestui Iancu Jianu, cel mai tânăr frate dintr'o viță de boieri olteni, trecut la haiducie, gonit de poteri și împărțitor de dreptate, a fost într'adevăr demnă de o povestire romantică. A și

ispitit îndestui, începând dela autorii necunoscuți ai baladelor haiducești, până la cărțuliile lui N. D. Popescu, purtate din mână în mână, într'o vreme când singura literatură a poporului o tipărea Ignaț Hertz și Steinberg. Peripețiile se desfășoară pe plaiuri oltenesti evocate cu dragoste; oamenii vremilor învie, purtați în brașovenile acoperite cu coviltire; boierese subțiri în malote de atlas și boieri cu giubele grele și ișlicuri căptușite cu blănițe de miei nefătați. Capătă vieată și arnăuții nelegiuți și Cărc Sardarii cu nume și vicleșug grecesc, și dragostele sfârșite cu rezezi lovituri de cuțit. O lume care a trăit o epocă de eroism în felul ei, în anii din preajma eteriei. Cartea merită succesul, ea răspunde unei dorinți sufletești ce mijeste în fiecare om la o vârstă; evadarea din cenușul realității în închipuirile unde orice eroism e cu putință, și orice fără-delege își află pedepsire.

N

A trecut creștineasca pomenire a zece ani dela moartea lui Spiru Haret; nume legat de școala și biserica românească. După bunul obicei al păământului, omul și opera au fost disputate în întregime de un partid politic. Așa ne-au apărut mai imputinate, fiindcă apa tare a politicei e îndestul de acidă ca să roadă și cel mai curat aur. Omul, stăpân pe sine și de o severitate încruntată n'a fost simpatic pe deantregul. Opera a avut fără îndoială și dedesubturi politice, nu întotdeauna glorioase. Dar într'o vreme când frunțașii partidelor n'au lăsat moștenire decât amintirea unor vieți de prisos măcinate în discursuri și sforării; pomenirea unui om care s'a dat cu tot sufletul școalei poate fi prilej de reculegere, chiar într'o țară cu rușinos procent de anaflabați cum e România cea mărită. O revistă pentru școală o închinat întreg numărul din două luni, acestui parastas. Articolele citite, în afară de puține, pot stârni celor malițioși și un zâmbet. E vorba de aceiași vanitate a unora care vorbind de omul răposat nu s'au uitat pre ei în-

șiși — sau amintind de școlile lui, n'au uitat că sunt înscriși într'un partid de unde pot aștepta un Ministeriat al Instrucției, ori măcar o direcție generală de teatru.

N

SCANDALUL literar a început a deveni, în Franța mai cu seamă, hrana editorilor de toate zilele. Eri procesul lui *Pierre Benoit* cu Grandjean, autorul romanului *Antinea*, așiată în librărie ca urmare firească a *Atlantidei*, ea însăș aruncată odinioară pe piața literară cu alt scandal; al plagiatului. Pe urmă *La Garçonne*... Acum o carte de adevărat rechizitoriu. *Le Livre des plagiate* de *Georges Maurevert*, pune pe două coloane mai bine de jumătate dintre scriitorii cei mai cu faimă ai Franței, toți învinuiți de delict literar. Cartea se cetește cu curiozitate, uneori cu nedumerire, alte ori cu spaimă. Plagiate reciproce, alternative și simultane; delicvenți prădați la rândul lor de alții... Ce mai rămâne întreg și onest în literatură? Un sonet de Brébent e refăcut în întregime și semnat de Corneille, altul de Maynard transformat și semnat de Voltaire, o descripție a lui Théophile Gautier însușită de Balzac, proza lui Laforgue și Rimbaud expropriată de Jean Lorrain, și în sfârșit Stendhal, foartele la modă Stendhal, punându-și pur și simplu numele pe cartea altuia. Se impune după lectura acestor destăinuri, ca o urmare firească și metodică, o minuțioasă clasificare a plagiatelor, așa cum a încercat-o mi se pare Charles Nodier, în «*Questions de litterature légale*». Sunt inspirații, traduceri, imitații, reminiscențe conștiente și inconștiente, folosinți de izvoare comune, coincidențe, multe poate foarte nevinovate. Dar atât de multe, de des repetate și de surprinzătoare, încât deodată te simți mai îngăduitor, deopildă cu acel critic de teatru al unui ziar politic, dela noi, care își pune cu seninătate numele sub cronicile gazetelor franțuzești, traduse și gătite cu puțin sos național și mărar autohton, sub cuvânt de orientări critice, bune pentru balcanica noastră ignorantă.

Numărul viitor al „*Gândirei*” va apărea dublu, înainte de Sărbătorile Paștelor, cu suplimente artistice în negru și colori. Exemplarul de 40 pagini și suplimente pe hârtie specială, se va pune în vânzare cu prețul de 12 lei.